

AKADEMISKE SYGEPLEJESKER ΣΥΓΓΡΗΤΕΣΚΕΡ AKADEMISKE

Elektronisk Tidsskrift oktober 2006

ISSN:1901-8789

INDHOLDSFORTEGNELSE

Stinne Glasdam		
Leder		3
Artikler		
Søren Hegstrup		
Litteratursøgning		4
Debat om evidensbaseret sygepleje		
Regner Birkelund		
Evidensideologi og forskningsstrategi. Udvikling eller afvikling?		11
Johny Lauritsen		
Symbolsk imperialisme - om metrik og merkantilisme i uddannelsesfeltet		18
Sygeplejerskeuddannelsen i medierne		
Mari Holen		
Dansen om sygeplejerskeuddannelsen		24
Søren Gytz Olesen		
Sygeplejen som medieobjekt		25
Anmeldelser		
Inga Axelsen		
Birte Hedegaard Larsen: Anerkendelse og krænkelse		30
Nanna Kappel		
K. Frederiksen, J. M. Madsen, K. Perregaard, U. Zeitler og G. Ølsgaard (red.): Perspektiver på faglighed		32
Bent Olsen og Stinne Glasdam		
Kristian Larsen (red.): Arkitektur, krop og læring		35
Bengt Karlsson		
Kirsten Frederiksen: Uddannelse til ordentlighed – at lære sygepleje gennem 200 år		38
Mette Raunkiær		
Dorthe Goldschmidt: Evaluation of palliative home care: views of patients, carers, general practitioners and district nurses		41
Aktiviteter		
FASIDs bestyrelse		
Annoncering af FASID konference		46
Vær med til at etablere nye workshops!		47
Stinne Glasdam og Mari Holen		
Med Foucault til Lesbos – eller omvendt		48
Annoncer		49
Medlem af FASID		51
FASIDs bestyrelse		52

LEDER

Af Stinne Glasdam, Formand for FASID

Så er næsten nummer af FASIDs tidsskrift at læse. Arbejdet med tidsskriftet griber om sig, og vi har brug for flere hænder og hoveder. Derfor har bestyrelsen besluttet at nedsætte en redaktionsgruppe, som vil være aktiv arbejdende omkring tidsskriftet. Udover Mari Holen, som tidsskriftets redaktør, og Stinne Glasdam, som FASIDs formand, vil redaktionsgruppen bestå af Jens Bydam, Anne Elsebeth Overgaard, Vibeke Steinfeldt og Susanne Hviid Klausen. Første redaktionsgruppemøde vil finde sted i november. Vi vil skrive mere herom i næste udgave af tidsskriftet.

Dette tidsskrift indeholder en fortsat debat om Evidens. En debat, som vi håber, kan blive ved med at udvikle sig gennem de kommende udgaver af tidsskriftet. I marts vil FASID afvikle en stor temadag i forlængelse af hele denne debat. Temadagen bliver d. 14. marts 2007 på Syddansk Universitet. Generalforsamling vil blive afviklet i forlængelse heraf, så sæt kryds i kalenderen allerede nu.

Det har været en sensommer med stor offentlig bevågenhed på sygeplejerskeuddannelsen og klinikken, hvorfor FASID har initieret en kommentar til debatten i dette tidsskrift. Sådanne kommentarer og analyser vil vi gerne invitere jer læsere til at bidrage yderligere med. Redaktøren modtager gerne bidrag.

Endvidere indeholder tidsskriftet anmeldelser af ph.d.-afhandlinger og bøger. Og endelig bringes der nyheder fra bestyrelsens arbejde og oplysninger om diverse aktiviteter.

Tidsskriftet udkommer som bekendt fire gange om året, nemlig ultimo januar, april, juli og oktober. Det vil samtidigt sige, at der er deadline for indslag til de enkelte nyhedsbreve d. 1. i disse måneder. Alle indslag bedes sendt til Mari Holen: mah@sygpludd.hosp.dk

ARTIKLER

Litteratursøgning

Af Søren Hegstrup, lektor og international koordinator, lic.phil., Hindholm Seminarium

Hvad er god litteratur? Faglitteratur, forstås! Det spørgsmål stiller mange studerende sig i almindelighed - og i forbindelse med professionsbacheloropgaven i særdeleshed. Hvad menes der med, at der (overvejende) skal anvendes *primær litteratur* - og litteratur *af nyere dato*? Disse og nært beslægtede spørgsmål sættes til debat i dette papir.

Hvad betyder egentlig *primær litteratur*? Præfixet *primær* betyder *oprindelig, grundlæggende, vigtigst* (fra fransk, *primaire*). Der synes at være en kontradiktion mellem "oprindelig" og "nyere". Måske er det her, et af problemerne ligger. Når man søger primær litteratur i betydningen "oprindelig", kan man jo i sin søgning komme ganske lagt tilbage i historien. I den pædagogiske litteratur havner man typisk i:

Den (antikke) græske filosofi.

Oplysningstiden i den tyske filosofi i 1700-tallet.

Skønlitteraturen fx i DK i 1800-tallet, eller i

en af de reformpædagogiske bølger, der skyllede ind i 1900-tallet.

Arbejder man med fx en professionsbacheloropgave om pædagogiske læreplaner, er der jo rigeligt at gå i krig med. Der er helt aktuelt, i det sidste års tid, udgivet et utal af bøger, artikler, opgaver mm. om emnet. Google-søgning på *læreplaner* giver 262.000 henvisninger - *pædagogiske læreplaner i daginstitutioner* giver 18.200 henvisninger. Bibliotek.dk (den smalle søgning¹) giver 148 titler på *læreplaner* og kun syv på *pædagogiske læreplaner i daginstitutioner*. Hvordan orienterer man sig i dette informationsflow? Hvorledes følger man opfordringen til: "Kill your darling(s)!", når man endnu ikke har lært sin kæphest at kende. Ét er at kende andres kæpheste, fx. en undervisers eller fx. litteratur fra den obligatoriske liste, noget andet er at udvælge "relevant" litteratur fra flowet.

I loven, i bekendtgørelsen og i studieordningen er der ikke hjemmel til, at den tekniske, metodiske vejleder kan foreslå litteratur. Det ville selvsagt også være mere end bare at skyde sig selv i foden. Det ville være at få en aktie i professionsbacheloropgaven. Det ville billedligt set være at stille sig ved den studerendes side og "gå planken ud". Både hvad ansvar for opgaven angår - og ikke mindst - hvad eksamen angår. Meddelagtighed i straffesager er som bekendt ikke eftertrægtelsesværdigt. Den studerende må selv finde sin primærlitteratur. Kriterier og parametre for opsøgning og definition må vejlederen naturligvis gerne hjælpe med. Det er faktisk en af de væsentligste opgaver

¹De faglige organisationer og ministeriets publikationer er ikke medregnet.

ved en introduktion til en professionsbacheloropgave. Og så rejser spørgsmålet sig anmassende igen: *Hvad er primærlitteratur?* Skal vi lege lidt videre med de pædagogiske læreplaner - så vil en søgning typiske føre os hen til fx bogen *Pædagogiske læreplaner i dagtilbud*, skrevet af Peter Mikkelsen. Læser man i den, finder man hurtigt ud af, at han referer meget til noget udviklingsarbejde, han har været engageret i. Dels for ministeriet og dels for sit CVU. Ser vi på hans uddannelsesmæssige baggrund, kan vi se, at han er psykolog. Hans karriere har de sidste 30 år været inden for daginstitutionsområdet. Primært i forbindelse med hans ansættelser ved (før 1992) børnehavepædagogseminarier og (efter 1992) Højvangseminariet, hvor han har haft ansvar for udviklingsprojekter i kommunale førskolefunktioner. Ser vi på, hvad han i øvrigt har været optaget af - og skrevet bøger og artikler om - kan vi se, at det alt sammen handler om de 0 - 6 årige børns udvikling - set i udviklingspsykologisk optik. Han er uddannet psykolog på et tidspunkt i 70'erne, hvor særligt den sovjetpsykologiske retning - den kulturhistoriske skole - var fremherskende. Det vil sige, at vi må antage, at han har været optaget af hhv. Leontjew og Vygotskij. Når vi læser om hans syn på pædagogiske læreplaner, afsløres det da også, at han er meget optaget af at finde og at definere den *nærmeste udviklingszone*. Bliver vi i søgningsarbejdet omkring Vygotskij, bliver vi vist hen til de ministerielle og KL- udgivelser som Sølv - og Guldguiden. Her kan vi se, at Peter Mikkelsen har spillet en betydelig rolle. Sammen med et lille forfatterkollegium står han bag disse to anvisninger på, hvorledes man (de) har tænkt sig, at pædagogiske læreplaner skal implementeres i daginstitutioner og dagpleje.

Kan Peter Mikkelsens bog betegnes som primærlitteratur? Både ja, og nej, vil jeg mene. Ja, fordi Peter Mikkelsen står som forfatter og dermed har ansvaret - og nej, fordi han referer til at utal af andre (forskere), der har givet deres besyv med i afklaringen og definitionen af læreplaner - med de mange forskellige optikker, de har anvendt i deres referencer. Er Peter Mikkelsens produktion *oprindelig, grundliggende og vigtig?* Dertil findes vel ikke noget normativt svar. Men deskriptivt set er det nok sådant, at hans produktion næppe kan karakteriseres som hverken oprindelig eller grundlæggende. Vigtig derimod, det vil nok de fleste mene al den stund, han anvendes som *primær kilde* i hhv. ministerielt som kommunalt undervisningsmateriale.

Hvis nu man som daginstitutionsleder vil løse opgaven i forhold til at beskrive, hvorledes implementeringen af pædagogiske læreplaner skal forgå i børnehaven, så har man helt sikkert stødt på Peter Mikkelsens materiale. Måske kan man ikke lige huske, hvem han er - men Sølv- og Guldguiden, dem kender de fleste, vil jeg mene. Og spørgsmålet er nu: er det lederens beskrivelse eller Sølv- og Guldguiden, der er den primære litteratur? Hertil må svaret jo være, at det er lederens, der er primær. Den ligger jo præcist inden for kategorien *oprindelig, grundliggende og vigtig*. Videre kan vi så spørge: kan en sådan tekst danne en faglitterær ramme om en professionsbacheloropgave? Nej, det kan den naturligvis ikke. Men den kan være fin at tage udgangspunkt i. Den kan gøres til et af omdrejningspunkterne - og kan som sådan være en primær kilde, der ikke bare henvises til, men som bliver en af flere røde tråde. Tråde som sættes til debat og gøres til genstand for den kontekstuelle analyse, som forhåbentlig bliver den studerendes egen primære produktion.

Forholdet mellem primær litteratur og grundbøger

Ovenfor er præsenteret en definition af, hvad primær litteratur kan være. En yderligere præcisering kan søges ved at se på forholdet mellem det primære og grundbogen. Det kræver så, at vi lige ser på, hvad der er kendetegnet for en grundbog. Den danske definition er mangeartet - og kan henføres til alt fra obligatoriske bøger, til et studie, til manualen til en boremaskine. På tysk betyder *Grundbuch* en *vejviser*, som ikke bare viser vejen, men som også, retligt set, angiver vejen. På engelsk hedder en grundbog en: *textbook*, som kan være skrevet af en eller flere forfattere. Som på tysk opfattes denne *textbook* som obligatorisk - og kan typisk angive en oversigt over "anerkendt litteratur", der ikke stilles spørgsmål til, hvorvidt kravet til at den er *oprindelig, grundlæggende og vigtig*. Jo højere man kommer i det akademiske hierarki - jo større er kravet til litteraturens evidens. En variant til denne type grundbog er bøger, som kan anvendes til tematiske forløb fx i et semester. Her anvendes termen - *Coursebook*, som kan vælges af den ansvarlige lærer. I mellemlange uddannelser som fx. på professionsbachelorniveau er hyppigheden af *coursebooks* større end på universiteter. Kravet om anvendelse af primærlitteratur er direkte proportionalt med hierarkiet af akademiske grader, hvilket naturligvis hænger sammen med forholdet mellem den forskningsmæssige dimension og den litteratur, som anvendes som reference til såvel valg af forskningsmetodologi som videnskabsteori.

Men tilbage til læreplanerne. Er Sølv- og Guldguiden grundbøger? Hertil kan svaret være ja, hvis man anvender den tyske definition. Disse guider anviser såvel indhold som vejen og metoden - og som i den tyske tradition - er denne guide ikke til diskussion. Men vigtigt er det at definere, i hvilken kontekst denne *Grundbuch* så anvendes. Og det er præcist dér, humlen er. Grundbøger er kontekstafhængige - og grundbøgerne, Sølv- og Guldguiden, referer til en ganske bestemt kontekst, nemlig den kommunale kontekst, hvilket vil sige, at disse guider i en professionsbacheloropgave nødvendigvis skal gøres til genstand for særlig granskning. De er produceret til et særligt formål - og bør som sådan sættes under lup og gøres til genstand for analyse og efterfølgende placeres i den rigtige optik evt. som redskab til operationalisering af problemfelter og som redskab til definition af empirifelt. Peter Mikkelsens bog er at betragte som normativt vejledende. Den lægger ikke op til de store diskussioner eller refleksioner og er som sådan særdeles relevant at have med som primær reference i en professionsbacheloropgave.

En grundbog kan enten skrives af én forfatter - eller af et forfatterkollegium. Det kan være en bog om Frøbels pædagogik. Det kan tænkes, at en ph.d.-studerende vil forske i pædagogiske læreplaner - og i sin søgen efter "kirkefædre" havner hos Friedrich Fröbel (1782-1862). Måske vækkes en særlig optagethed, en fascination, som *bare ikke er til at slippe af med*. Og så kan trangen til et skrive en bog om Fröbel melde sig. Måske trækkes tråde op til nutiden. Måske drages der sammenligninger mellem legegaverne og de seks temaer i pædagogiske læreplaner. Måske nævnes Sølv- og Guldguiden - og Peter Mikkelsen. En sådan bog kan man kalde en lærebog om Fröbel. En grundbog. Hvis bogen er en omskrivning af en forskningsafhandling, vil man næppe stille spørgsmål til dens evidens - dens reliabilitet. Mange af de bøger, som optræder på de obligatoriske litteraturlister, er omskrivninger af afhandlinger. Lige fra specialer i kandidatstudier til egentlige doktorafhandlinger. To af de gamle travere, som ff. optræder i referencer er hhv. Bent Madsens

første bog om socialpædagogik² og Jesper Holsts bog om normalisering. Mange af ph.d.-afhandlingerne, der produceres på Roskilde Universitets Center (RUC), omskrives til lærebøger - til grundbøger. Lærebøgerne produceres med RUC-studerende som målgruppe - grundbøgerne med alle de pædagogikstuderende som målgruppe. Det er vanskeligt at beskrive, hvorfor det bliver netop den eller den. Måske har det noget at gøre med fornemmelse for timing.

Skrives en grundbog som en antologi - er det typisk et forfatterkollegium, som skriver om et tema. En tematisering af fx pædagogiske læreplaner. Een (eller måske to) af forfatterne påtager sig det redaktionelle ansvar. Måske også ansvar for korrekturlæsning, layout og trykning. Pædagoguddannelsen er de sidste 20 år blevet tæppebombet med sådanne antologier eller artikelsamlinger. Disse synes at være blevet reglen og ikke undtagelsen. Antologiernes popularitet skyldes nok to forhold. Dels kan det være vanskeligt for én person at kunne favne og rumme et fags mange facetter og dimensioner. Og dels kunne det styrke netop den mangesidede fremstilling af et tema - når det blev gjort af forskellige personer med deres mange forskellige optikker. Man kunne på den måde søge en rigdom i mangfoldigheden. Særlig når det drejede sig om ikke-videnskabelige "grundbøger". Et godt eksempel på en sådan udgivelse er bogen *Barnet*, som blev udgivet af Danmarks Lærerforening i 1909. En bog som var skrevet af fagfolk, med kendskab til hhv. børneområdet i almindelighed (dvs. skoler og daginstitutioner) og særforsorgsområdet og døgninstitutioner i særdeleshed. Bogen kom i en naturlig forlængelse af Børneloven af 1905.

Senere, i 1926, udkom en folkelig fremstilling af nogle af filosofihistoriens store navne. Det var amerikaneren Will Durant, som havde bedrevet bogen: *De store tænkere*. En bog som dels blev rost af fagfilosofferne - og som, af samme, blev kritiseret for sin "folkelighed". Kritikken rummede en arrogant opfattelse af, at videnskabelighed var og blev videnskabelig og måtte ikke kunne gøres folkelig. Forsøgte man det, ville den blive vulgær og miste sin videnskabelighed. Det var prisen for "den folkelige fremstilling". Dette skisma synes at have gode betingelser og kan være en af mange forklaringer på, at grundbøger, uanset hvor mange der forfatter dem, skal være videnskabeligt dækket ind. Enten ved afvendelse af videnskabelige referencer eller ved grundig forskningsdokumentation. Durants bog var uden videnskabelig reference, mente man. Den manglede det, vi i dag ville kalde, litteraturreferencer. Den var båret af fortællerens engagement og fortællelyst. Nærmest skrevet som en række faglige essays, con amore, som var det artikler i populærvidenskabelige magasiner.

For ti år siden hærgede Esben Jerlang top-ti-listen med fire sådanne tematiseringer af pædagogiske og psykologiske temaer. Den sidste skrev han sammen med sin søn. En bog om habitus. Bogen om udviklingspsykologi, som han redigerede, blev voldsomt kritiseret for at være sjusket og overfladisk. Visse bidrag blev kritiseret for at være så langt fra kilden, at man måtte betragte det som forfatterens egen udviklingspsykologi, inspireret af læsning af sekundær litteratur. Kapitel 4 er et godt eksempel. I den anførte litteraturliste var der ikke en eneste primærreference.

Kan skønlitteratur være fagbøger? Svaret er ja og nej. Ja, hvis vi taler om værker, som har sat sig spor i et fags videnskabelige kontekst. I pædagogik kan nævnes Rousseaus *Emile*. Markarenkos

---

²Som nu netop er udkommet i revideret udgave.

pædagogiske poem *Vejen til Livet*. Ligesom H.C. Andersens samlede produktion er gangbar som forskningsobjekt i psykologi (og teologi), så er der værker, som er kanoniserede "institutioner", selvom de ikke er skrevet som videnskabsfunderede og forskningsrelaterede grundbøger. Nej, hvis værket alene har rødder i triviallitteraturen - og ikke rummer faglige, pædagogiske pointer.

Det er min opfattelse, at mange - rigtig mange - skriver bøger, som godt kunne optræde på litteraturlister i professionsbachelorstudiet. Og der er mange bøger, der ikke nødvendigvis burde optræde på litteraturlister. Der er under tiden kort afstand fra Sigrid Riises spørgeprogram i radioen til artikler om pædagogiske læreplaner. Eller fra Lola Jensens vejviser i et TV-program om forældres opdragelsesdilemmaer til artikler om iagttagelse af relationer mellem børn og pædagoger.

På ét punkt kan man udelade en del af denne litteratur, som under tiden optræder på studerendes litteraturlister. Hvis litteraturen, hvor primær den end måtte være, ikke relaterer sig kontekstuel til anden litteratur, så er den for "smal". Litteratur med fast - forskningsbaseret - grund under fødderne er i visse tilfælde at foretrække. Men også her kan der være problemer. Der synes at være en tendens til, at litteraturreferencer bliver mere og mere omfangsrige, og at dette store omfang er omvendt proportionalt med anvendelsen af samme litteratur. I mange tilfælde bliver det til (tilfældige) henvisninger. Det kan være svært at gennemskue. Men man kan som læser opøve en checkmetode til at afsløre sådanne prydelser med lånte fjer. Det er krævende, for det kræver koncentration og sædighed - og måske er det en disciplin for særligt indædte krakilere og fejlfindere. Sådanne findes altid i bedømmelsesudvalg - og nogen gange også blandt censorer ved pædagoguddannelsen.

Grundbøger som kanon

Ville det ikke være nemmere og mere kvalificeret for alle parter, hvis der var en kanon for autoriserede bøger til pædagogstudiet? Kunne man ikke nedsætte nogle autoriserede kanonudvalg, som man har gjort det i folkeskolen? Svaret er ja, og nej. Ja, fordi der ligesom i Peter Mikkelsens "Backinggroup" altid vil være nogen, der mener sig udvalgte til netop at være blandt de udvalgte, der ved bedst. Og nej, fordi man næppe kan forestille sig, at der kan opnås enighed blandt de mange lærere ansat ved de 32 pædagogseminarier. Der vil sandsynligvis være lærere, som påberåber sig hhv. metodefrihed eller en særlig ret til at være beskyttet af en lex NN. Men som ovenfor nævnt, så er der klassikere, som de fleste nok vil anerkende som grundbøger, det kunne være: Durkheims *Sociologiske metode*, Kants *Om pædagogik*, Freuds *Psykoanalyse*, Skinners *Om behaviorisme* - anvendt i den "rigtige" faglige kontekst - i den rette kohærens.

Litteratur- og informationssøgning på nettet

Det synes at være blevet reglen og ikke undtagelsen (Hegstrup 2006), at studerende på CVU-institutioner og professionsuniversiteterne *begynder* deres litteratur- og informationssøgning på nettet. Og når en enkelt søgning på nettets suverænt største søgemaskine, Google, angiver 260.000 emner på søgning af læreplaner, ja, så er der noget at gå i gang med! For det første er det nok de færreste søgere, der har tid til (i dette liv) i at gå alle emnerne efter i sømmende. Og for det andet så har de fleste lært sig, at 260.000 emner på en søgning er udtryk for, at søgningen er for bred.

Søgningen skal gøres smallere, og de fleste ved, hvordan man gør. Så det er i sig selv uproblematisk. Søgning og indhentning af information er uproblematisk, hvorimod operationaliseringen af informationsflowet synes at være mere kompliceret. En kvalificeret vejledning i søgning findes i hhv. Lotte Rieneckers seneste produktion og i professionsuniversiteterne guidelines for opgaveskrivning.

Den store udfordring for alle netsøgere er at vurdere informationens og litteraturens validitet og relevans i forhold til emnet. Her ligger en opgave af dimensioner. I den akademiske verden er det jo en nødvendighed, at man hele tiden "dækker sig ind" ved at referere og diskuterer i en kontekstualramme. Denne ramme er præciseret ved dokumenteret fortrolighed med den anvendte litteratur og forskning/videnskab.

Med til at præcisere og dokumentere den kontekstualramme er hhv. professorens beramning af deres betroede lærestol og dels de ansattes forelæsningsmateriale. Oftest er disse to rammer ganske tydeligt annonceret i forelæsningsoversigter og beskrivelser. Hvis professorerne og de øvrige ansatte er produktive, så er rammen tydelig. Et godt eksempel er hus 10 og 11 på Roskilde Universitets Center. Her synes det at være et koncept, at alle hele tiden er produktive, og at de hele tiden producerer viden. Enten som resultat af forskning eller i egentlige lærebøger. Et godt eksempel er Knud Illeris. Hans trilogi om læring berammer så fint hans lærestol. Rammen er givet, og man kan som studerende operere såvel inden for som uden for rammen, men rammen er der. Og rammen synes at være blevet ikke bare accepteret, men i en vis udstrækning også autoriseret. Den er blevet en del af en intern RUC-kanon³.

Mange, rigtig mange, undervisere på de mellemlange uddannelser har været eller er studerende på professionsuniversiteterne (Gyts Olesen, 2005). Implicit betyder det, at de drager den før omtalte kanon ind i professionsuddannelserne. De kan simpelthen ikke lade være. Nogen kan fristes til at gøre det eksplicit, og det er vel ikke så ringe, hvis det gøres taktfuld og pædagogisk med respekt for kilde og ophavet. Den eksplicitte forvaltning bør ske i undervisningen ikke i professionsbacheloropgavevejledningen. For så sker der det, som jeg nævnte i indledningen: Vejlederen får en aktie i projektet og går i værste fald planken ud sammen med den studerende. Studeredes arbejde med professionsbacheloropgaven er bare ikke et undervisningsassistentarbejde, vil jeg mene.

Exit

Flere steder i dette papir har jeg henvist til litteraturens reference og indlejring i videnskab og forskning. Desværre findes der ikke søgemaskiner, som filtrerer "forkert" litteratur fra. Denne proces må ske i den studerendes arbejde. Og det kan være noget af en "Fishing expedition" - for spørgsmålet melder sig hurtigt: *Hvem bestemmer, hvad der er rigtig og forkert forskning?* Universiteterne vil være hurtigt ude med et standardsvar: *Det gør forskerne!* Næste spørgsmål bliver så: *Hvem er forskerne?* - og svaret kommer prompte: *Det er dem, der er forskeruddannet og*

³Måske vil de blive lidt misfornøjede med dette billede. Men det skal ikke afholde mig fra at bruge det. Jeg mener det aldeles positivt.

ansat på et universitet! Vi har her at gøre med en monopolisering. Vi har offentlige institutioner, som er autoriserede til at drive forskning. Uanset, om vi kalder det fri- eller professionsforskning, så er der meget præcise angivelser for redelige veje til forskning. Dels med udgangspunkt i principper for den etablerede forskning, og dels i retningslinjer for videnskabelig redelighed. Holder man sig inden for denne ramme, så er man på sikker grund, hvor smal stien end måtte være. Uddanner man sig til professionsforsker, så lærer man sig at tilrettelægge fx rekvireret forskningsopgaver. Man lærer sig at indføre forskning i forhold til tid, økonomi og rammer. Og man lærer sig at dokumentere sin forskning. Det er min opfattelse, at en meget stor del af den forskningsrelaterede litteratur, der anvendes i de mellemlange uddannelser, knytter an til meget professionsforskning. Spørgsmålet bliver så, hvad knytter professionsforskningen så an til? Der findes næppe noget entydigt svar, men man kan relativt enkelt søge i hvert fald én forklaring. Nemlig, at de før omtalte professionsuniversiteter kanoner i meget høj grad må borge for kvaliteten for den videnskabelige ramme og den kontekst, professionsforskningen relaterer sig til⁴. Og ser man på den, så er det klart, som i eksemplerne med Durkheim, Kant, Freud og Skinner, at der i 2005 findes lignende kirkefædre. De fleste kender de skamridte cirkusheste, som alle henviser til. Så er man på sikker grund. Baumann, Beck, Bourdieu, Giddens, Habermas, Honneth, Senneth & Ziehe hører til de oftest citerede på de mere sociologisk orienterede pædagogiske uddannelser i såvel professionsuniversiteterne som på de mellemlange uddannelser i CVU-regi.

Tidligere konsulent i Undervisningsministeriet Per Møllerup har meget præcist udtalt sig om forholdet mellem videnskab og forskning i pædagoguddannelsen. Han siger, at der ikke er krav om, at de studerende skal dokumentere fortrolighed med videnskabelig metode og forskningsmetodologi, men at det naturligvis bør være således, at vejledere i fx professionsbacheloropgavearbejdet operationaliserer den gode intention om, at de studerende har en vis fortrolighed med forskning og videnskab. Findes der grundbøger, som kan guide studerende til opøve en sådan fortrolighed? Det mener jeg, der gør. Ib Andersens bog *Den skinbarlige virkelighed* - og Lotte Rieneckers seneste produktion vil i de fleste tilfælde være tilstrækkelige.

Litteratur

- Durant, W (1926): *The Story og Philosophy*. Garden City Publishing & Co.
Gytz Olesen, S (2005): *Rekruttering og produktion: om praktikker og italesættelser i pædagoguddannelsen*. PUC
Hegstrup, S et al.(2006): *Projekt Bachelor*. RUC
Hegstrup, S (2006): *Pædagogik i BA-uddannelsen til pædagog*. Hindholm
Mikkelsen, P (2004): *Pædagogiske læreplaner i dagtilbud*. Styrelsen for social service.
Bøger redigeret af Esben Jerlang (www.bibliotek.dk)
Bøger af Lotte Rienecker (www.bibliotek.dk)

⁴ Beskrevet i min seneste bog: *Pædagogik i BA-uddannelsen*.

DEBAT OM EVIDENSBASERET SYGEPLEJE

Evidensideologi og forskningsstrategi Udvikling eller afvikling?

Af Regner Birkelund, lektor, cand.cur., ph.d.

Det er ikke så mærkeligt, at begrebet *evidens* er blevet sat på *dagsordenen* allerede i dette tidsskrifts første nummer. *Evidens* er blevet *det store dyr i åbenbaringen* – denne tids mantra. Det startede i medicinen, bredte sig til sygeplejen og er nu ved at gøre sit indtog i andre professioner, bl.a. de pædagogiske. På samtlige disse fagområder, inklusive det medicinske, er der dog *endnu* nogle, der ikke har overgivet sig og underlagt sig den rationalitet, begrebet forbinder sig med. Ved første øjekast er det vel et ganske uskyldigt og harmløst begreb, men at det ikke forholder sig sådan, er blevet belyst via indsigtsfulde artikler i dette og andre tidsskrifter.

Det er en kendsgerning, at begreber og mennesker gensidigt påvirker hinanden, at det er mennesker, der opfinder begreberne, men at begreberne, så snart de er opfundne, får betydning for den måde, vi tænker på og dermed på den måde, hvorpå virkeligheden indrettes. Nogle få, slagkraftige begreber kan få den største betydning for historiens gang. Et begreb som *demokrati* er måske det bedste eksempel på begrebers potentielle påvirkningskraft. Den tyske begrebshistoriker Reinhardt Koselleck er én af dem, der mest træffende har vist, hvordan mennesker, sociale strukturer og begreber både betinger og påvirker hinanden. I værket *Geschichtliche Grundbegriffe* belyser han således det moderne samfunds begrebmæssige tilblivelseshistorie og viser, hvordan enkelte begreber har manifesteret sig i forskellige tidsaldre og påvirket historiens gang.⁵

Evidensbegrebet er et begreb, der lige som demokratibegrebet har manifesteret sig og undergået en betydningsmæssig udvikling i historien, og det er efter alt at dømme et af de begreber, der i omfattende grad vil komme til at influere på historiens gang, i hvert fald i relation til de praktiske professioners selvforståelse og vilkår.

Når evidensbegrebet ikke er så uskyldigt og harmløst endda, hænger det sammen med, at dets oprindelige flertydighed er ved at blive afløst af *en naturvidenskabelig indsnævring*, og at det i sammenhæng hermed bliver ideologiseret. Fra at være et begreb med flere betydninger, bestemt af den tradition og det vidensområde det anvendtes indenfor, ses der nu tendenser til, at begrebets betydning reduceres til den, der gør sig gældende på det naturvidenskabelige område, og som sådan søges udbredt til fagområder der er funderet i en anden logik end den naturvidenskabelige. Derfor ser det unægteligt ud til, at den positivistiske (og rationalistiske) verdens- og vidensforståelse igen er på færde - nu med et indsnævret evidensbegreb som forklædning.

Jeg skal i det følgende forsøge at give et bud på nogle af de problematikker, evidensbegrebet er omfattet af. Den tese, at begreberne *evidens* og *evidensbaseret praksis* indeholder et ideologisk

⁵ *Geschichtliche Grundbegriffe* er foruden Reinhart Koselleck forfattet af Werner Conze og Otto Brunner. I Historisk tidsskrift, 2004 nr. 104 har Niklas Olsen givet en god introduktion til Kosellecks begrebshistoriske tænkning.

potentiale, der på sigt vil kunne medføre det stik modsatte af det, der efter alt at dømme er evidensideologiens intension, vil være omdrejningspunkt i artiklen. Jeg mener med andre ord, at den omsiggribende evidensideologi udgør en trussel ikke blot mod de værdier, der har kendetegnet professionstanken, men mod selve de praktiske professioners praksis og de mennesker praksis retter sig mod.

Forskningsbaseret praksis og nyttetænkning

Denne opfattelse betyder vel at mærke ikke, at jeg mener, at praksis ikke skal søge at udvikle og forbedre sig med afsæt i nyindvunden viden. Det betyder derimod, at tanken om, at forskningsbaseret viden umiddelbart kan omsættes i praktiske handlinger, er problematisk. På det naturvidenskabelige område kan forskningsbaseret viden omsættes i ny teknologi med de store humanitære fordele (og trusler), det medfører. Og indenfor den naturvidenskabeligt baserede - og behandlingsrettede medicin er der da også gode grunde til i forskningen at anlægge et nytteperspektiv og have fokus på det, der virker i praksis, om end dette perspektiv kan komme så stærkt i fokus, at opmærksomheden på andre fænomener og forhold end dem, der kan tilnærmes med evidensideologiens redskaber, står i fare for at blive svækket.

I sygeplejesammenhæng gør den samme fare sig gældende, og taget i betragtning, at sygepleje er mindre behandlingsrettet og mere omsorgsorienteret end medicinen, er det derfor desto mere påkrævet at fastholde opmærksomheden på de fænomener og forhold, der befinder sig udenfor det indsnævrede evidensbegrebs rækkevidde. Hvor praksis har med menneskelige og sociale relationer et gøre, er nyttetænkningen problematisk, og det er den af den grund, at praktisk-social handlinger baserer sig på en anden rationalitet end nyttetænkningens rationalitet, men det er den også af den enkle grund, at nyttetænkningen (i sagens natur) tenderer mod at indsnævre erkendelsesinteresserne netop til det nyttige, til det der direkte kan implementeres i praksis, og som derfor har karakter af videnskabelig-teknisk kundskab. Men store og væsentlige dele af sygeplejepsiksis kan netop ikke forvaltes med handlingsanvisende videnskabelig-teknisk kundskab.

Den franske filosof Paul Ricoeur har ligefrem kaldt det "en dødbringende tanke", at der skulle eksistere en videnskab for praksis⁶. Andre har udtrykt sig knap så dramatisk om forholdet, men mener det samme. Til eksempel skal fremhæves den franske filosof og sociolog Pierre Bourdieu, der har gjort sig til talsmand for, at teori og praksis fungerer efter forskellige logikker, og at tanken om, at videnskabelig teoretisk viden kan appliceres på praksis, derfor er yderst problematisk.⁷ Den norske filosof Hans Skjervheim har ud fra lignende betragtninger anvendt betegnelsen *det instrumentalistiske mistag* om forsøgene på at indrette det praktisk-etiske handlingsliv efter en formålsrationel tankemodell.⁸ I dansk sammenhæng er Steen Wackerhausen inde på samme problematik. Med betegnelsen *den teknologiske logik* refererer han til det forhold, at der indenfor de praktiske professioner ses tendenser til at overvurdere teoretiske kundskabers omsættelighed i

⁶ Sådan udtrykker Ricoeur det i artiklen "Den praktiske fornuft". Artiklen er medtaget i bogen *En hermeneutisk brobygger*, 2002. Se s. 161.

⁷ Denne problematik behandles i flere af Bourdieus arbejder. Bl.a. også i bogen *Af praktiske grunde*. Se eksempelvis kapitlet "Den teoretiske synsvinkels teori", s. 223-228.

⁸ Skjervheim 1992, s. 172-178.

praksis, og at det sker på bekostning af praktiske vidensformer. Han henviser i denne forbindelse eksplicit til bl.a. sygeplejefaget.⁹

Mon ikke ambitionen om en forsknings- og evidensbaseret sygeplejepsis skulle gennemtænkes på ny?! Et bud kunne være, at denne ambition skulle afløses af en mere *beskeden* og realistisk, nemlig den, at forskningsbaseret viden, som i sig selv er vigtig, har som formål at informere og inspirere praktikerne og på denne måde medvirke til at *kvalificere* det faglige skøn. Det ville efter mine begreber være at tildele den forskningsbaserede viden en status, som både forskere og praktikerne kunne være tjent med.

Denne modificerede ambition skal ses i sammenhæng med, at der er andre former for viden end den forskningsbaserede, der er afgørende for kvaliteten i en praktisk metier. Erfaringsbaseret, personbunden viden såvel af den art, der kan sprogliggøres som den mere kropslige, følelseslejlrede og intuitive viden skal fremhæves i denne forbindelse. Men også en række andre forhold har afgørende indflydelse på praksiskvaliteten. Den personlige dannelse, holdningen til det andet menneske, arbejdsglæde, selvværdsfølelse, ansvarsfølelse og myndighed er nogle endog særdeles vigtige af slagsen, for slet ikke at tale om de arbejdsvilkår professionsudøverne underlægges. Nok så megen god og evident forskningsbaseret viden forbedrer formentlig ikke praksis ret meget, hvis arbejdsvilkårene er dårlige eller - og ofte sammenhængende hermed - hvis de mere subjektive, personbundne fænomener er undertrykt. Og spørgsmålet er, om ikke netop evidensideologien og den dertilhørende nyttetænkning indebærer en trussel i denne forbindelse. En trussel, der består i, at den selvstændighed og myndighed, som har været efterstræbt i sygeplejefaget, på paradoksal vis kan blive offer for en umyndiggørende ideologi, hvis indbyggede hensigt det er at standardisere og effektivisere praksis ved at styre praktikerens handlinger. Spørgsmålet er altså, om ikke sygeplejen som fag risikerer at gå fra én umyndiggørelse til en anden. Fra medicinens og lægens overherredømme til den medicinske evidensideologis overherredømme.

Magnethospitaler og kampen for anerkendelse

Hvor religionen og kirken tidligere - og det vil sige før oplysningstidens og modernitetens sekulariserende virkninger satte ind - var den store undertrykker og umyndiggører, ser det unægteligt ud til, at oplysningstidens og modernitetens *overdrevne* tiltro til, hvad videnskabelig oplysning kan udrette med mennesker og samfund, bliver videreført i en overdreven tiltro til, hvad forskningsbaseret viden kan udrette i praksis, med det, man kan kalde en afprofessionalisering af de praktiske professioner, som en truende konsekvens.

At denne tanke ikke er helt uden hold i virkeligheden ses bl.a. af undersøgelsen *Magnethospitaler – Arbejdsmiljø, uddannelse og patientoutcome*,¹⁰ som er iværksat af chefsygeplejersker fra seks af landets største sygehuse, og på mange måder er en sober og oplysende undersøgelse. Til grund for den ligger et (forståeligt) ønske om at finde ud af, hvorvidt der er sammenhæng mellem ”vilkår for

⁹ Wackerhausen anvender betegnelsen *den teknologiske logik* i artiklen ”Teknologi, kompetence og vidensformer” fra 1991. Han fremhæver, at *den teknologiske logik* har rod i den positivistiske videnskabstradition.

¹⁰ Der er tale om et studie fra 2005, som Lene B.L. Bjerregaard har udført på vegne af chefsygeplejerskerne.

sygepleje og de resultater, patienterne opnår”, og hvad der ”karakteriserer de sygehuse, der opnår de bedste patientresultater, hvad angår vilkår for sygepleje”.¹¹

Spørgsmålene er vigtige og indikerer, at initiativtagerne har blik for sammenhængen mellem arbejdsvilkår og sygeplejekvalitet. Så vidt så godt. Men når det synspunkt gøres gældende, at strategien i sygeplejens professionskamp kunne være at benytte sig af de videnskabelige metoder, som er anerkendte på det dominerende medicinske felt for at vinde anerkendelse og legitimitet, melder problemerne sig. Den foreslåede strategi lyder sådan: ”En strategisk måde at sætte fokus på sygeplejen kunne derfor være at benytte det dominerende [medicinske] felts videnskabelige metoder – som primært er de kvantitative – for at forskningsresultaterne dermed opnår en politisk og medicinsk legitimitet via de anvendte metoder”.¹²

Når dette forslag, som det er gjort i rapporten, kombineres med en appel til eksterne myndigheder om at udbrede evidensbaserede standarder i sygeplejen, ser det unægteligt ud til, at der ikke alene er tale om en evidensstrategi men også om en indsnævret evidensideologi. I rapporten er det formuleret på denne måde: ”Endelig bør de sundhedspolitiske myndigheder arbejde på at udvikle og udbrede evidensbaserede standarder for ”best practice”, så afdelingen har et opdateret mål for, hvad ”god sygepleje” er, og hvad det indebærer”.¹³ Man hidkalder så at sige eksterne politiske myndigheders hjælp i forhold til professionsanliggender, som professionen og dens udøvere burde være de nærmeste til at tage vare på! Og det er betænkeligt, især da når strategien går ud på at importere lægevidenskabens begreb om evidens for at vinde faglig anerkendelse og legitimitet.

DSR og National strategi for sygeplejeforskning

Ser vi på Dansk Sygeplejeråds anbefalinger i det dokument, der bliver kaldt *National strategi for sygeplejeforskning 2005 – 2010*, hidkaldes ikke på samme eksplicite måde eksterne magter til at hjælpe med at realisere evidensideologien. Alligevel er der problemer i den måde, dokumentet er udformet på. Godt nok er der tale om et dokument, hvor netop sygeplejeforskning er temaet, men da den forskningsbaserede viden fremstilles som den viden, der alene skal ”drive udviklingen i sygeplejen”,¹⁴ uden at andre erfarings- og vidensformer nævnes i denne forbindelse, er evidensideologien også her til at få øje på. Det anbefales tilligemed, at sygeplejeforskningen relaterer sig til ”genetisk forskning, klinisk interventionsforskning, neuroforskning og forebyggelsesforskning, både hvad angår grundforskning og klinisk forskning”,¹⁵ altså til centrale medicinske forskningsområder, og det er målet ”at øge antallet af forskningsprojekter i udvikling af evidensbaseret sygeplejepraksis”.¹⁶ Når der tilligemed tales om ”implementering af ny faglig viden ved hjælp af referenceprogrammer, kliniske kvalitetsbaser, kvalitetsdeklarationer samt udvikling af en dansk model for kvalitetsudvikling”,¹⁷ anes den samme strategi og ideologi som fremhævet

¹¹ *Magnethospitaler* s. 4.

¹² *Magnethospitaler* s. 38.

¹³ *Magnethospitaler* s. 26. Selvom der her refereres til Lilford et al 2004, må anbefalingen tilskrives studiet.

¹⁴ *National strategi for sygeplejeforskning 2005 – 2010* s.19.

¹⁵ *National strategi for sygeplejeforskning 2005 – 2010* s.16.

¹⁶ *National strategi for sygeplejeforskning 2005 – 2010* s.19.

¹⁷ *National strategi for sygeplejeforskning 2005 – 2010* s.17.

ovenfor. Begrebsanvendelsen peger i den retning, og begreber er som antydnet i indledningen magtfulde.

Også i uddannelsesmæssige sammenhænge er det den forskningsbaserede viden, (som endnu ikke er fremskaffet), der tillægges betydning for udviklingen af sygeplejen. Det er visionen, at ”undervisningen baseres på forskning og varetages af undervisere med forskningskompetence”, hvilket umiddelbart kan lyde ganske rimeligt. Men også heri er der problemer. For hvad er det for en slags forskningsbaseret viden, underviserne skal levere? Det må vel være den type viden, som relaterer sig til de oplyste og prioriterede medicinske forskningsområder? Er det tilfældet, må det spørgsmål stilles, om det ikke er for snævert for fagpersoner, der har menneskelige, sociale relationer og forskelligartede eksistentielle livsforhold som noget centralt i deres fagudøvelse? Hvad med den sygeplejefaglige identitet, hvad med dannelsesaspektet, hvad med myndigheden og den kritiske, analytiske sans som af flere professionsteoretikere anses for at være det mest centrale kendetegn for en professionel fagudøver?¹⁸ I en uddannelse, der skal uddanne og danne unge mennesker til at tage vare på medmennesker i forskellige eksistentielle og mere eller mindre lidelsesfyldte situationer, kunne man mene, at et humanistisk dannelsesindhold var nødvendigt, og at kliniske forskeres forskningsmæssige kompetencer og resultater i denne sammenhæng ikke kan levere det nødvendige dannelsesindhold.

Skal ambitionen være den, at uddannelsen skal varetages af forskere og baseres på forskning, så burde andre (humanistiske) forskningsområder end de fremhævede også høre med, men hverken sygeplejereleateret historisk forskning, idehistorisk forskning eller pædagogisk forskning er nævnt i *Den nationale strategi for sygeplejeforskning 2005 – 2010*. De er antageligt ikke nævnt, fordi disse forskningsområder ikke passer ind i den nyttetænkning, der anlægges i de nationale kvalitetsstrategier for sundhedsvæsenet, som forskningsstrategien knyttes an til. Det hedder således, at ”Forskning i sygepleje og anvendelse af forskningsresultater er fundamentet for sygeplejens faglige udvikling. Sygeplejeforskning skal være anvendelsesorienteret for at kunne udvikle sin position i den eksisterende kvalitetsstrategi såvel som i den kommende Danske KvalitetsModel for sundhedsvæsenet. Anvendelsesorienteret forskning tager udgangspunkt i sundhedsvæsenets behov for sygeplejefaglige ydelser”.¹⁹ Spørgsmålet er så, hvem der vil komme til at definere sundhedsvæsenets behov! Nyliberalistisk markedsideologi med dertilhørende begreber som *effektivitet* og *produktivitet* må i denne henseende antages at blive en central definerende kraft, der tilligemed passer som fod til huse med tanken om, at sygeplejeforskningen skal være anvendelsesorienteret.

En kommentar til denne anvendelsesorientering kunne være den, at også ikke-anvendelsesorienteret forskning kan være betydningsfuld for såvel sygeplejepsaksis som for uddannelsen af sygeplejersker, og at anvendelsen af forskningsresultater i praksis, som tidligere fremhævet, er langt mere kompliceret, end citatet ovenfor lader formode.

¹⁸ Se eksempelvis Jensen 1993 s. 36.

¹⁹ *Den nationale strategi for sygeplejeforskning 2005 – 2010* s. 15.

Konsekvensen af den formulerede forskningsstrategi og den dertilhørende evidensideologi vil formentlig blive den, at tildeling af forskningsmidler fremover afgrænses til den anvendelsesorienterede kliniske forskning, og at besættelse af lektorater og professorater i fremtiden vil blive en afspejling af denne strategi.

Hjælp udefra

Vi har set, at der er anråbt om hjælp udefra til at få evidensideologien realiseret. Og hjælpen ser ud til at være godt på vej og det endda fra så magtfuldt et EU-organ som OECD. I de anvisninger, der meldes ud herfra, er evidensideologien og den anvendelsesorienterede forskning det helt centrale tema, både i forhold til sundhedssystemets og i forhold til uddannelsessystemets udvikling. Også det danske forskningsministerium kommer til undsætning, hvilket Helge Sanders slogan ”fra forskning til faktura” siger en hel del om. Han mener uden omsvøb, at vi ”skal have mere damp under kedlerne i den forskning og innovation, som har et klart erhvervsperspektiv” og at vi ”skal se, hvor vi kan inddrage markedsmekanismerne, for vi ved, at markedet har styrker, det offentlige kan lære af”.²⁰

Man kan med rette sige, at den kamp for eller imod evidensideologien, som foregår internt mellem fremtrædende fagpersoner og organisationer både i sundhedssystemet og i uddannelsessystemet, ikke foregår uden indblanding udefra. At udfaldet af interne organisationskampe i høj grad afhænger af ”den støtte som den ene eller den anden part kan finde uden for deres eget specifikke felt”, som det hedder hos Pierre Bourdieu, er i dette tilfælde selvindlysende.²¹ Udviklingen er retningsbestemt fra højeste ideologiske plan. Her er der tilsyneladende ingen forståelse for den type argumentation, som eksempelvis uddannelsesforskeren Henning Salling Olesen fremfører. Med sigte på det evalueringskoncept, der forbinder sig med evidensideologien, og som også går under betegnelsen *audit*,²² udtrykker han sig på denne måde: ”Konsekvensen af at erstatte den professionelle selvevaluering med evidensbaserede evalueringer og forskrifter er, at man tendentielt sætter de professionelle praktiske erfaring og viden over styr, samtidig med at den professionelle identifikation med og ansvarlighed for kvaliteten af arbejdet undermineres”.²³ Dette har Salling Olesen sagt ind i en uddannelsessammenhæng, men jeg vil mene, at synspunktet med lige så stor ret kan gøres gældende i forhold til sygeplejefprofessionen. Evidensideologien kan med andre ord medføre den utilsigtede virkning, at væsentlige kvalitetsbærende professionspotentialer anfægtes eller ligefrem undermineres, som Salling Olesen udtrykker det.

Der er for så vidt ikke noget galt i at arbejde for at styrke sygeplejeforskningen. Forskning, både den kvalitative og den kvantitative, er i sig selv vigtig og kan give vigtige bidrag til udvikling af sygeplejen, men sat ind i en indsnævret evidensideologisk ramme, melder problemerne sig. Forsøget på at vinde faglig anerkendelse og legitimitet ved at indrette sig efter et andet fags logik

²⁰ Sådan skriver Helge Sander i en kronik i Berlinske Tidende 18. januar 2006. Kronikken har titlen ”Mere forskning skal omsættes til forretning”.

²¹ Bourdieu 1997 s. 69. Bogen udkom på fransk i 1994.

²² Se eksempelvis bogen *Evidensbaseret praksis – grundbog for sundhedspersonale* (1999) 2003 s. 140.

²³ Social Kritik nr. 104 – maj 2006 s. 25.

synes at være en risikabel strategi, for herved ser det unægteligt ud til, at man kan komme for skade at *afvikle* snarere end at *udvikle* fagets egne fagpotentialer og værdier.

Litteratur

Bjerregaard, Lene B.L. (2003): *Magnethospitaler – Arbejdsmiljø, uddannelse og patientoutcome. Et kritisk studie.*

Bourdieu, Pierre (1997): *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen.* Oversat af Henrik Hovmark. København, Hans Reitzels forlag.

Hamer, Susan og Collison, Gill (red.) (1999): *Evidensbaseret praksis – grundbog for sundhedspersonale.* Dansk bearbejdelse ved Jens Bydam. København, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 2003.

Jensen, Karen (1993): "Den fremtidige profesjonsuddannelsen – Perspektiver på kunnskab og læring" i Marit Kirkevold m.fl. (red.), Klokskap og kyndighet. Oslo, Ad Notam Gyldendal.

Olesen, Henning Salling (2006): "Evidens, viden og profession". Social Kritik nr. 104 – maj 2006.

Olsen, Niklas (2004): "Reinhart Kosellecks intellektuelle og personlige relationer til Carl Schmitt". Historisk Tidsskrift. Bind 104, hf. 1. København.

Ricoeur, Paul (2002): *En herneneutisk brobygger - Tekster af Paul Ricoeur.* Redigeret af Mads Hermansen og Jacob Dahl Rendtorff. Århus, Forlaget Klim.

Sander, Helge: "Mere forskning skal omsættes til forretning". Kronik i Berlinske Tidende 18. januar 2006.

Skjervheim, Hans (1992): *Filosofi og dømmekraft.* Redigeret af N. Gilje og H. Grimen. Oslo, Universitetsforlaget.

Wackerhausen, Steen (1991): "Teknologi, kompetence og vidensformer" i Philosophia årg. 20 nr.3-4. Århus, Forlaget Philosophia.

Desuden er anvendt

Den nationale strategi for sygeplejeforskning 2005 – 2010. Dansk Sygeplejeråd 2005.

Symbolsk imperialisme - om metrik og merkantilisme i uddannelsesfeltet

Johny Lauritsen, Rektor, mag. art., CVU Sjælland, Hindholm

Med den aktuelle diskussion om ”evidens” som kriterium for videnskabelig udøvelse (se artikler i sidste nr. af FASID) er et foreløbigt højdepunkt nået i rækkefølgen af statslige indgreb overfor vidensdannelsen på universitært niveau. Globale, regionale og lokale politiske og administrative indgreb, der følger i kølvandet på forvaltningsmæssige operationaliseringer af ideer om modernisering, effektivitet, rationalitet og kvalitet i vidensdannelsen eller måske bedre kundskabsproduktionen..

Operationaliseringer af intellektuelle arbejdsprocesser, der gennem flere år har været på vej på andre niveauer i samfundet. Startende i det private erhvervsliv, men er nu nået til videns- og uddannelsessystemet. Internationale målinger, nationale tests, og institutionelle udviklingskontrakter er operationer, der vil præge sektoren mange år frem over. Den aktuelle situation med Evidens, Kvalitet og Metrik i hele uddannelsessystemet har således, i sin vorden, været på vej længe.

Indtil årtusindskiftet har de videnskabelige akademiske kræfter, i forhold til offentlighed og myndigheder, været i stand til at opretholde en tilstand af ”relativ autonomi”²⁴ i vilkårene for deres kundskabsproduktion. Dels gennem autonomi i gradstildelinger: bedømmelse af ansøgere til stillinger i forskningsverden og den videre akademiske karriere har alene været forbeholdt faglige kolleger fra det felt, der skal ansættes til, med de bivirkninger dette system også har; dels gennem den globale og samfundsmæssige anerkendte ide om at forskning skal foregå i frihed for at være fremsynet nok. Thi man kan ikke i nutiden vide, hvad der får betydning i fremtiden, hvorfor det, der kan forekomme som ”spild” i nutiden, *kan*²⁵ føre til radikale ændringer af vilkårene for natur, kultur, produktion og reproduktion i fremtiden.

Eksemplerne på dette er utallige indenfor især naturvidenskab, hvor ingen almindelige dødelige med deres fornufts fulde fem har en kinamands chance for at fatte, hvad fysikere, kemikere og biologer er i gang med indenfor kvantemekanik, nanoteknologi og genforskning. Men måske er tiden inde til at genkalde netop denne pointe på en sådan måde at evidensdiskussionen kan få en anden drejning.

Lad mig i denne forbindelse minde om en historisk kendsgerning, der kan ryste vores vante forestillinger om evidensbegrebet. Hvis Niels Bohrs teori om atomers opførsel i 1934 – og det var

---

²⁴ Den forestillede relative autonomi har en indbygget forståelse af sin egen virksomhed som en fri aktivitet, på linie med kunstnerens, der også har været sidestillet med lærerens forestillinger om metodefrihed, som forudsætninger for sin udøvelse.

²⁵ Det er dette *kan*, som med evidensbegrebet er ved at blive til et normativt *skal* eller *bør*, der endda eksperimentelt skal bevises på en sådan måde at den indvundne viden eller lokale sandhed, kan omsættes i omsættelige operationer på markedet ikke kun som kulturel kapital, men især indgå i den økonomiske kapitalcirkulation.

en paradoksal teori, der med ubestemthedsrelationen var stærkt kontrær i forhold til tidens forståelse af fysikkens love - var blevet udsat for evidensbegrebets krav om bevisførelse i eksperimentel forstand i et "Clearinghouse", så havde "Civilisationen Jordan" levet uden den viden om kvantemekanikken, som er grundlaget for den moderne livsførelse eksistens i dag. Først i 1984 var man i Frankrig teknisk i stand til at bevise Niels Bohrs teori eksperimentelt!

Altså og noget forsimplet, videnskab i fysikkens forstand begynder med kvalificerede logiske og begrebslige analyser, der udfordrer modsætningsfyldte resultater fra forsøgspstillinger, kombineret med en vedvarende stædighed der pendler mellem eksperimentet, faglig vanetænkning og tænkningens grænser i et videnskabeligt kollegialt fællesskab. Først langt senere kan en sandhed vises, bevises eller gøres selvfølgelig i den forstand som evidensbegrebet kræver, og som man i dag endda allerede kræver næsten før end teoridannelsen og begrebsafklaringen er født.

Uagtet påpegningsen af evidensbegrebets oprindelse og begrænsede brug (Cochrain), som primært angik grundlaget for udførelsen af det praktiske plejearbejde i forhold til patienter, så overføres og generaliseres kravet om evidens til selve kundskabsarbejdets udførelse. Dette sker i en form, hvor bevisførelsen skal gennemføres, praktisk taget og tidsmæssigt før end teorien har nået en form, hvori den kan afprøves eller dokumentere sin anvendelsesgrad. Dette er den første anke, jeg fremfører i denne artikel, og man kunne retorisk spørge: Hvis evidens er svaret – hvad er så spørgsmålet?

I det ovenstående er jeg så at sige gået ind på det vilkår, at der *er* en videnskabelig viden, som praktikerne kan gøre brug af i sin gøren og laden i sin professionshandlen, hvilket prof. Staf Callewaert netop problematiserer ganske præcist i forrige nummer²⁶. Hvis man følger de historiske spor af videnskabelig videns opståen (fysik, kemi, biologi, f.eks.²⁷) og processen i dens udvikling og senere den mere eller mindre tilfældige historiske og sociale anvendelse, så tvinges man til at nuancerer sit evidensbegreb på en sådan måde, at historisk tid, skabelsesproces og epistemologisk niveau i vidensskabelsen må inddrages som en selvstændig ramme for vurderingen af det enkelte værks grad af evidens. Kundskab(else)processen kan ikke afskæres fra vidensresultatet uden invaliderende virkninger på omsætningen til praksis. I Clearinghouses²⁸ risikere det evidente resultat at blive abstraheret fra sin praktiske og historiske "skabelsesvilkår", f.eks. som følge af kravene til systematisk benchmarking. Ved at ophæve kundskabens tilblivelseshistorie som praktisk fænomen og almengøre dens resultater i sin rene form vil omsætningen til den konkrete anvendelse, gennem reglementer for praktikerens udøvelse blive en anstrengt kunstighed i mødet med "den anden", netop fordi praktisk viden er lokal og bundet til en kropslig praktik. Denne tendentielle forvriddning vil underminere den evidente videns muligheder for i praksis at opretholde sin evidens! Den vil, ved efterprøvning, miste sin virkningskraft, således som det er sket med flere

²⁶ SC s. 13/30: "Praktik er ikke anvendt teori, lad det være, at den skulle være anvendt videnskab; praktik generes efter en egenlogik, som er lokal, kontekstbundet, fejlbar og orienteret af sandsynligheder på det bevidste plan, og af en social formidlet før bevidst inkorporeret praktisk sans, når den er bedst"

²⁷ Sådan som Gaston Bachelard gjorde det i "Nej! ets filosofi", Vinten 1976, omtalt af Søren Gytz Olesen i "Pædagogiske Praktikker" PUC 2000.

²⁸ Ordet er tæt på betegnelsen "renseri" og i sin egen diskursive ironi, kunne man betegne dem for "Kundskabsrenserier"

korttidsbaserede behandlingsmetoder inden for det sociale område, jf. Nordisk Cambell Center, nc2@sfi.dk

Sat på spidsen, så kan man altså ikke ukritisk overføre f.eks. matematikkens aksiomatiske evidenskriterier på f.eks. en kropsprofessions vidensgrundlag, fordi skrive- og handlegrundlaget for begge fagligheder er diametralt modsatrettede. Det er ikke det samme som, at matematik ikke har og kan have en stor betydning for sygeplejerskens kundskab om og i sin praksis. Tværtimod er det et forsøg på at placere hver deres kundskaber i et komplementært felt af viden, kundskaber og udførelse, som gør dem gensidigt afhængige af hinanden, samtidig med at de er adskilte.

2. Frifundet, påviselig eller udelukket?

Men jeg vil gerne trænge lidt længere ind i selve det forhold, at evidens som bevisførelse indeholder en problematik, som ikke kun har med den ofte fremførte og lidt slidte forskel mellem naturvidenskab, samfundsvidenskab og humaniora at gøre. Bevisførelsen - som en afprøvning af en tese overfor en virkelighed, der i eksperimentel forstand kan be- eller afkræfte sandhedsværdien af tesen, - er langt fra sandheden om, hvorvidt evident viden kan anvendes i praksis. Og slet ikke hvis man i instrumentelt forstand agter at anvende viden som et værktøj på et materiale, hvad enten materialet er sproget, kroppen, kulturen eller naturen. For at demonstrere denne problematik har jeg her valgt at inddrage en intern naturvidenskabelig diskussion, som jeg finder interessant i relation til spørgsmålet om selve det at føre bevis for en påstand.

Læseren mærker nok med det samme den iboende juridiske iscenesættelse, der dukker op i selve mit sprogbrug. Tesen er produceret af en forsker, der med ydmyghed fremfører den for den videnskabeligt dannede dommer, som udbeder sig argumenter, kilder, data og udsagn, som kan understøtte tesens sandhedskraft i forhold til gjort gerning i livet. Undervejs opdager dommeren kildematerialets svagheder, og som følge af juraens "vera causa" princip, hvor kun påviselige årsager er sande årsager, kan der ikke dømmes. Man kan ikke dømmen en forbryder, hvis beviserne er "udslettet", "forsvundet" eller "overset", hvilket betyder at eventuelle mistænkte juridisk set skal frikendes.

*"Men det er ikke det samme som at forbrydelsen ikke er begået. At anvende vera causa-princippet som sandhedskriterium og ikke blot som et mere beskedent frifindelseskriterium er det samme som at påstå, at en forbrydelse ikke har fundet sted, når det ikke er muligt at påvise forbryderen."*²⁹

Aristoteles siger det tydeligere, idet kundskabers beskaffenhed står i forhold til det område, de er knyttet til. Det er derfor ikke muligt at opnå den samme grad af eksakthed inden for alle kundskabsområder. Kundskab er en aktivitet (potentielt) og ikke kun (virkeliggjort) resultat.

Set i dette lys så skal forskellen mellem

- det juridiske frifindelsesprincip,

²⁹ Jens Mortensen Hansen, 2000:39: Stregen i andet, bølgen i vandet, Fremad. Keplers princip blev konstrueret i en flugtsituation og skulle anvendes til at frikende ham og hans mor, for kirkens påstande.

- sættes op overfor både
- den positive videnskabs påviselighedsprincip og
  - den kritiske videnskabs udelukkelsesprincip.

Sagen sat på spidsen kan man sige, at der hvor ”frifindelsen” skyldes mangler i kildegrundlaget, så fokusere ”påviseligheden” på styrken i fremførelsen af den hævdede tese, mens ”udelukkelsen” primært kun udtaler sig om historiske erfaringer. Menneskelige erfaringer der kun kan advare om en mulig fremtid, der altid må vælges af de investorer, der investerer i det aktuelle spil, (jf, Bourdiues spilmetafor).

Bourdieu er endnu skarpere i sit eksempel med, at når en sten kastes mod en rude, så afhænger hændelsesforløbet ikke kun af kraften i den arm, som kaster stenen og stenens størrelse, men også af om hvor stærk ruden er i det øjeblik, hvor stenen rammer ruden. Hvad var så årsagen? Kasteren, armen, stenen eller ruden?

Jeg synes også, Aristoteles³⁰ siger det meget præcist: sandhed angår det evige uforanderlige (JL: set med dagens øjne: eller det der kun ændres over meget lang tid) og det uforanderlige skal mennesket ikke kaste sig over, men må nøjes med at erkende (episteme). Derimod, anvendelig viden kommer af operationaliserbare indgreb i den umiddelbare omverden, som i sidste instans det enkelte menneske kan gøre noget ved (fronesis). Kundskab og erfaring om netop dette forhold er helt afgørende for at forstå, hvorfor praktisk kundskab er kropslig, habitusbåren, positions- og dispositionsbestemt og ikke videnskabelig, som en viden om det uforanderlige. Ikke på anden måde end at hvad erfaringen viser os er, hvad vi ikke kan gøre noget ved, men må tage som givet i vores næste projekt.

3. Evidens, Kvalitet og Metrik.

Endelig skal jeg tydeliggøre og præcisere den anden side af min overskrift, metrik og merkantilisme. Det er min opfattelse, at forbindelse mellem Evidens, Kvalitet og Metrik i uddannelse og samfund ligger gemt i en tredje sag, der skarpt kan formuleres som en tese om

”måling for at kunne sammenligne for at kunne udvikle, ved at afvikle”

Processen består i at nedbryde virksomheder og organisationers operationer til mindre målelige enheder, hvori nøglepunkter for produktion bliver omsat til målepunkter. Disse punkter kan der måles på, som fiktive fastholdte konstanter i en over tid bevægelig verden. Derigennem kommer de bevægelser frem om samspillet mellem systemer, resurser og mennesker, der skabes uden om og gennem de ubevægelige dele. En art flydende kapitalidentificering: Er det resurser der mangler, er de menneskelige kundskaber ikke adækvate? Er lovgivningen forkert?

³⁰ Politikens Filosofileksikon 1983.

Denne proces ligner Marxes analyse af varen, idet man tvinges til, når man skal lave sammenligninger (scoreboards, benchmarking), at identificeres ensartede størrelser, der med rimelighed kan opstilles mellem enhederne, så forholdet mellem indsatte resurser og udkomne resultater (input/output) kan udtrykkes i sammenlignelige tal. Det er præcist dette, den moderne Toyotaverdens "leanprocesser" drejer sig om: Endimensionelle, målfokuserede og instrumentelle procesrationaliseringer, der, skralder alt det såkaldte overflødig bort i den tekniske produktionsproces og kun efterlader de med effekt virkende, målrettede resurser og operationer som legale. I yderste ende forholdet mellem menneske, robot, teknologi og råmateriale.

Det afgørende ved måling er ikke selve målingen i sig selv, vi vurderer jo hele tiden! Det afgørende er det forhold, at ved at bringe uensartede kvalitative størrelser – ofte som følge af forskelle i produktionsvilkår - på en kvantitativ form, gøres det muligt, formelt set - dvs. uanset forekomsten, begivenheden eller fænomenets karakter - at sammenligne målinger og sætte dem på samme skala. Samtidig med at der i stigende og snigende grad fokuseres på den menneskelige indsats i en form der skaber en konstant halten bagefter: en art slæbende korpus og mental skyggedannelse. På samme måde som værdien af varer kan opstilles i et pengesystem, som om det var pengene der skabte værdien og ikke det deri nedlagte arbejde, den anvendte tid tilsat kapital anvendt til indkøb af materialer og maskiner, der i bund og grund blot er opsamlet og stivnet arbejde.

Ud over de vanskeligheder der er forbundet med den indbyrdes afstand mellem tal og procenter og hvad de udtrykker i forhold til gjort gerning, så ligger der heri også en forestilling om at ændringer over tid - i form af færre resurser til flere resultater - er udtryk for en kvalitetsforøgelse. Den vigtigste virkning af at skoler rangordnes fra 1-10 er, at næste gang der måles, så står der en anden skole på 1. pladsen og en tredje skole på 10.pladsen. De skifter hele tiden plads i en forestilling om at alle bliver bedre. Ved kunstigt at skabe et vilkårligt gennemsnit, som følge af skalaernes opbygning, præmieres de øverste og der "bues" af de nederste, jf. de igangværende akkrediterings- og evalueringsprogrammer.

Rangordenen som en status, har sine egne virkninger i form af, at det kunstigt etablerede gennemsnit fungerer som en norm, de nederste skal over og som de øverste skal komme længst væk fra. Den samlede virkning over længere tid er at målingen tvinges til at blive mere og mere forfinet, for overhovedet at finde en forskel, der giver bare den mindste mening i forhold til de dele af organisationen, som den kan ændre på. Virksomheden, uddannelsen, stedet befinder sig i en nervøs tilstand af overlevelse, som - i den neoliberale ideologi - så at sige presser kvalitet ud af processen, på grund af faren for destruktion. Samtidig med at det i al væsentlighed er de samme virksomheder, der overlever spillet hele tiden, fordi de råder over den største kapital til at investerer i spillet med. En form for forandring for at opretholde status quo.

Omsætteligheden på markedet af skoler, uddannelser, fag, professioner og titler er ganske afhængig af denne rangordning uden skelen til udgangspunkt og forskelle i vilkår. På samme måde som udveksling af varer gennem penge og priser er afhængig af, at den medgåede arbejdstid og de dertil hørende vilkår, forbliver "skjult" for alle parter. Det er endda sådan at professionsuddannelser som sygeplejerske, lærer, pædagog, m.fl. allerede på forhånd af staten, er ranginddelt med hensyn til forskelle f.eks. i taxameterbetaling, politisk opmærksomhed, beliggenhed, bygningsmasser,

laboratorieforhold m.v. Den tendentielle nivellering af uensartede størrelser indeholder sin egen dynamik, der i sidste instans kan begrunde nedlæggelser, lukninger, sammenlægninger og fusioner af fag, uddannelser, steder og stillinger. Alt med henblik på grandiositeten i udsagnet om stordriftsfordele for de stærkest overlevende, der til sidst jo er en regional monopoltilstand, hvor konkurrencekraften er sat ud af spillet. Når først det regionale monopol er etableret, viser merkantilismen og metrikken sit sande ansigt: benchmarking ”vrider” det der skal sammenlignes med henblik på kvalificering og sortering til opkøb og fusioner. I flere tilfælde må EU og staten gå ind på markedet for at genskabe konkurrencen. Den symbolske imperialism har nået sit slutpunkt!

Lad mig som afslutning vende tilbage til den produktive ”spildtid”. Jeg tror at mange historiske naturvidenskabsmænd i deres søgen efter at gøre bly til guld, at gøre vand til vin og at tegne kort over verden og verdensrummet energisk har spildt deres tid, uden hvilken vi aldrig ville have haft blot den mindste grad af den viden, som vi har i dag – også selvom vi økologisk set er i gang med at ændre den over korte tid end før. Det som er helt afgørende er at forstå, at videnskab også er en art kunst og at denne ”kunst” kræver tid, der spildes ud over historiens gang, for netop derigennem at få de resultater frem, der ikke var indregnet på forhånd. Den eksperimentelle overraskelse forudsætter ubekendtheden som mulig bivirkning.

Det er i ”blikket” for de uventede virkninger af forskning (f.eks. Bourdieus Kabylforskning) at ny mulig viden og kundskab ligger og gemme sig. Ikke i en stadig påvisning af at de resultater, man er nået frem til, har alle de andre også opnået, hvorfor det bliver mere og mere evident, hvilket samtidig betyder trivielt! Den rene evidenskonstatering er således måske i virkeligheden udtryk for, at viden som resultat klipper sin forbindelse over til kundskab som proces. Gradvist marginaliseres den fundamentale, menneskelige nysgerrighed overfor verden, idet ny viden, i nutiden, jo netop er karakteriseret ved *ikke* at være eksperimentelt evident (Bohr i 1934), men ved at være en kohærent, tænkelig mulighed i fremtiden, på baggrund af foreliggende kendsgerninger og logiske begrebslige anerkendte redegørelser. Evidensdiskussionen, indtil videre, nøjes med at afkræve kundskab en viden vi allerede ved på forhånd - har vi råd til det?

SYGEPLEJERSKEUDDANNELSEN I MEDIERNE

Dansen om sygeplejerskeuddannelsen

Af Mari Holen, redaktør i FASID

Sygeplejerskeuddannelsen har været i vælten i medierne i august. Ledende overlæge på Bispebjergs Hospitals Afdeling A, Benn Duus' kritik af de nyuddannede sygeplejerskers viden i Politiken den 22. august var startskuddet for mediedebatten. Han mente, at der er for meget teori og for lidt fokus på grundlæggende handlingskompetencer i sygeplejerskeuddannelsen.

Mange har været på banen i debatten. Basissygeplejersker, sygeplejestuderende, undervisere, rektorforsamlingen, DSR, folketingspolitikere, chefssygeplejersker m.v. Samtidig har der været flere forskellige undersøgelser i spil, nemlig en rapport udarbejdet af Muusmand for Undervisningsministeriet om fremtidens krav til sundhedsprofessionelle, en rapport foretaget af Rambøll Management for Rektorforsamlingen som evaluerer den nye uddannelse til Professionsbachelor i Sygepleje og en rapport lavet af AKF for UVM med navn "Sygeplejerskeuddannelsen - de studerendes vurdering og frafald". Det er således tale om en debat med mange aktører, mange interesser, mange dagsordner og mange undersøgelsesresultater – resultater der i nogle tilfælde ser ud til at pege i forskellige retninger. Debatten er kulmineret i en hurtigarbejdende arbejdsgruppe nedsat af undervisningsministeren, der skal se på sygeplejerskeuddannelsen. Den regner med at komme med et udspil i løbet af kort tid.

Vi venter i spænding. I mellemtiden stiller vi spørgsmålet: hvad kan der siges om den aktuelle debat om sygeplejerskeuddannelsen / de færdige sygeplejerskers kompetencer overordnet set? Hvorfor kommer den nu? Hvilke interesser er på spil?

FASIDs redaktion har inviteret to personer med forskellige perspektiver - én som ser sygeplejefaget udefra, og én der ser faget indefra - til at reflektere over hvad der er sket. Rektor fra pædagoguddannelsen på Viborg Seminarium, Søren Gytz Olesen, vil kommentere debatten fra et udefra perspektiv i denne udgave af tidsskriftet. I næste udgave vil rektor for sygeplejerskolen i Hillerød (fra 1. november 2006 rektor på H:S Sygeplejerskeuddannelsen) Ulrich Thostrup reflektere debatten fra et indefra perspektiv.

Jeg vil samtidig opfordre læsere til at bidrage med deres egne tanker og refleksion i kommende numre af tidsskriftet, om det jeg har valgt at kalde dansen om sygeplejerskeuddannelsen.

Sygeplejen som medieobjekt

Af Søren Gytz Olesen, Rektor for pædagoguddannelsen, Ph.d., Viborg Seminarium.

Jeg er af redaktionen blevet bedt om at kommentere mediedebatten omkring uddannelsen til sygeplejerske med udgangspunkt i følgende spørgsmål: Hvad er dagsordenerne, hvorfor sker det lige nu, hvad kan det ses som udtryk for? Som udgangspunkt skal man være forsigtig med at tillægge pressedebat nogen særlig videnskabelig betydning, fordi det netop er pressedebat, dvs. meningsudveksling. Imidlertid kan man gå til debatten ud fra en undren over, hvorfor mon debatten etableres, og hvad den udsiger – men igen må man holde sig for øje, at det ikke i sig selv beskriver væsentlige forhold vedrørende det fænomen, der debatteres. Denne indledende bemærkning for blot at slå fast at vi befinder os midt i en politisk diskussion.

Indledningsvis vil jeg tillade mig at slå endnu en forudsætning fast som grundlag for bedre at forstå de følgende kommentarer: Et fags værdi (sygeplejefaget) i feltet af andre fag afhænger ikke primært af fagets epistemologiske indhold eller relevans i forhold til en senere professions praktiske udøvelse. Fagene henter deres sociale legitimitet i et senere erhvervs sociale position, i dets position i et akademisk hierarki, i en kulturarv med en vis tilskrevet dannelsesværdi eller i en specifik politisk begrundelse, dvs. sociale forhold, der er eksterne i relation til uddannelsens egen virksomhed.

Yderligere kan man tilføje, og her går jeg en kort omvej i forhold til indlæggets tema, at det, som kendetegner sygeplejen som disciplin i dag, næppe har så meget at gøre med de praktikker, som skabte faget i forrige århundrede. Eller sagt på en anden måde: Man ser fagets udvikling knyttet til en historisk tidslinie, dvs. en opfattelse af at vi kommer *fra* et omsorgsfag med patienten i centrum og sygeplejersken som omsorgens mester *til* et fag med symptomet i centrum og lægen samt teknologien som mesteren. Jeg tror, man skal være forsigtig med at forstå et fags udvikling som et kontinuerligt forløb. Sygeplejefaget i dag har ikke meget med den oprindelige aktivitet at gøre, fordi den i dag er underlagt helt andre rationaler, både økonomisk, strukturelt, teknologisk osv. Jeg nævner det specifikt, fordi jeg har en fornemmelse af, at der er en opfattelse af, at sygepleje som fag repræsenterer noget oprindeligt omsorgsmæssigt, som er gået tabt i faget, og som i moderne tid er erobret af systemet på dettes præmisser, hvilket igen efterlader sygeplejersken hjemløs så at sige.

Når det fremhæves her, så skal det samtidig slås fast, at jeg ikke mener at omsorgen som fænomen (i et fag) ikke er væsentlig, men alene det synspunkt, at omsorg ikke har med fag at gøre som sådan – det er en almenmenneskelig tilbøjelighed og disposition, der skabes og udfoldes under visse gunstige omstændigheder, dvs. i princippet hele tiden og overalt. Den er ikke reserveret et fag eller dets udøvere. Det interessante i relation til fagets (sygeplejens)selvforståelse, er hvordan man dels forstår omsorg som fænomen, dels analyserer omsorgens betingelser under aktuelle sociale forhold.

Fagbladet "Sygeplejersken"

Tilbage til debatten om uddannelsen, som jeg ikke mener, har med selve uddannelsen at gøre; debatten handler om noget andet, herunder retten til at definere hvem man er som sygeplejerske, og

hvad man arbejder med. Hvis man bladrer i fagbladet *Sygeplejersken*, kan man få et indblik i, hvordan man her forstår sygepleje som fænomen. Jeg har ikke lavet nogen systematisk læsning endsige besidder et insiderkendskab til området, men én ting slår mig ved læsning af et par numre fra efteråret 2006: Man kan analysere det sådan, at sygeplejen som fænomen, *enten* optræder overalt og i alle artikler og indlæg *eller* ingen steder, forstået på den måde, at sygepleje implementeres som et perspektiv på alle artikler, (også hvor man kunne opnå større klarhed uden at sætte det behandlede spørgsmål i relation til sygepleje), eller også kan man se den som fraværende, fordi sygeplejen konstant defineres i forhold til andre fænomener – sygeplejen er der ikke i sig selv, så at sige. Jeg ønsker ikke at gå ned i en dybere grundlagsdiskussion vedrørende disse spørgsmål, da det er gjort mere kompetent af andre, men blot antyde at en overfladisk læsning af bladet præsenterer en mangfoldighed af emner omkring coaching, spiritualitet, sårbehandling, amternes besparelsesforslag, misbrug, sygeplejersken som leder mv. Når jeg trækker det frem her, skyldes det en overvejelse over, om denne mangfoldighed udtrykker et fags tiltagende professionelle styrke, eller omvendt; dets søgen efter identitet.

Om uddannelse og erhverv

Den diskussion, der er pågået omkring sygeplejeuddannelsen og dennes anvendelighed (nytteværdi) i erhvervet, fortæller, hvordan man kæmper om indflydelsen på et fags udvikling. Indledningsvis skrev jeg, at dette er en politisk kamp, og at den som sådan ikke har at gøre med selve uddannelsens indhold som epistemologi. Dette skal ikke læses sådan, at det ikke påvirker uddannelsen som sådan, hvilket vi jo ser det gør, men dagsordenen er ikke en faglig epistemologisk diskussion, men en politisk omlægning af hele uddannelsessystemet. Det, der før har været selvstændige sygeplejerskoler, der på samme måde som seminarier har haft en relativ tæt professionstilknytning, er nu bragt ind i en proces, hvor man sammenlægger en række uddannelser, der hver for sig er ret forskellige, i CVU'er og professionshøjskoler. Disse nye institutioner er endvidere underlagt stramme akkrediteringskrav, ligesom de skal struktureres ensartet i forhold til den fælles europæiske Bologna-proces. Kort sagt ses her en administrativ og økonomisk logik bag sammenlægningerne.

Så vidt jeg er orienteret, er der ikke tale om, at disse fusioner er grundlagt i egentlige analyser af, hvordan man kan udvikle professionsuddannelsernes indhold og form. Man præsenterer så at sige en fælles national skabelon, hvortil alle uddannelser på MVU-området skal tilpasses. For sygeplejeuddannelsens vedkommende endda med én national studieordning, hvilket understreger tilpasningsprocessen.

Hvordan kan man forstå dette? Noget tyder på at der er en generel omlægning af det samlede uddannelsessystem på vej: Ny universitetslov, ny lov om professionshøjskoler osv. Fælles for dem er, at de følges op med omfattende fusioner og skabelse af nye og ganske omfattende institutioner, som tilmed får præciseret deres opgave fra centralt hold: De skal primært fungere som leverandører af (effektiv) arbejdskraft til det private og offentlige erhvervsområde, og de skal uddanne til en offentlig behandlings- og uddannelsessektor, der selv er underlagt en omfattende omlægning og rationalisering. Samtidig, og ikke mindst, bør man lægge mærke til noget centralt, nemlig at de kommende professionshøjskoler, som får titlen University Colleges, og som skal placeres på linie med tilsvarende institutioner i udlandet, *ikke* får ret til at forske i egen profession. Dvs. man

henvises til at uddanne personalet og iværksætte udviklingsprojekter mv., men retten til at etablere en platform for skabelse af indsigt i sin egen profession er henlagt til de gamle universiteter. Hermed illustreres det, at MVU'erne (fortsat) er placeret i en domineret position i uddannelsesfeltet: Sygeplejerskerne skal fortsat uddannes på baggrund af forskning hentet uden for sygeplejen selv. Dette er ikke nyt, ligesom en forskningsret ikke i sig selv ville tilføre erhvervet mere autonomi, men den underordnede position understreges eftertrykkeligt.

Og nu tilbage til mediedebatten: jeg ser to bevægelser i sygeplejen, med den tilføjelse at jeg ikke har detailkendskab. På den ene side ses en omlægning af uddannelsens indhold og form i retning af en akademisering, dvs. indholdselementer, undervisningsformer og selvforståelser der i en specifik retorik udtrykker, at sygeplejeuddannelsen er en uddannelse, der gerne vil være noget mere, end den er. Og med "mere" forstås her, at den gerne vil have en højere social status, end den har. Dette illustreres til overflod i tidsskriftet *Sygeplejersken* både på og mellem linierne. Som et indlæg konkluderer i forhold til debatten om teoriens berettigelse i uddannelsen: "Hold fingrene fra Foucault, Bourdieu og Habermas, de skal hjælpe os med at løfte fremtidens opgaver." (Nr. 18, 2006)

Denne afslutning er interessant, fordi den udtrykker, at faget har behov for noget mere end faget selv, dvs. der efterspørges et indhold, som kan bidrage til at "løfte fremtidens opgaver". Nu skal man ikke hovre over sådanne sentenser, de skal derimod forklares. Imidlertid fortæller de om et fag, der leder efter legitimitet. Selve sygeplejens vidensgrundlag, som i samme nummer af tidsskriftet, tydeligvis er flyttet væk fra sygesengen, er sat under pres, og man er sat i en defensiv position, ligesom man er sårbar overfor lægers ikke særligt reflekterede udsagn om kyndighed mv.

Mit udgangspunkt er som sagt, at problematikken handler om magt og indflydelse – og ikke om faglighed og epistemologi. Eller lidt mere elegant formuleret, det handler om, hvordan man (læger, sygeplejersker, assistenter, medhjælpere mv.) ved hjælp af retorik, viden og "faglighed" søger at etablere sig som en magtfaktor i det medicinske felt. Retorik alene gør ingen forskel, men når der ligger faktisk social magt bag, så sløres denne magtudøvelse, og den fremstår som "faglighed".

Et fags status

Hermed nærmer vi os betingelserne for, at et fag kan opnå en given placering i et fagligt hierarki, herunder at afsondringen fra den omgivende sociale verden er en af betingelserne for at opnå prestige. Anders Mathiesen angiver, at jo tættere man er fysisk på patienten/barnet/eleven (dvs. også deres sved, urin, lugt), jo dårlige løn og jo mere praktikopklæring har man³¹. Dette kan forklare de såkaldte praktiske fags lave prestige i MVU og uddannelsessystemet som sådan, og den eufemisering disse fag udsætter sig selv for. Hermed menes, at fagene for at opnå en vis social anseelse i forhold til andre fag distancerer sig fra deres oprindelige grundlag, fra håndværket og fra materialerne, og søger at omskrive sig selv ved anvendelse af æstetiserede begreber om sin virksomhed. I den uddannelse jeg kender bedst, nemlig pædagoguddannelsen, ses tegn på at fag

³¹ Mathiesen, Anders (2000): *Uddannelsernes sociologi*. Pædagogisk Forum & Chr. Ejlers Forlag, ss. 229-230.

som pædagogik (.....igen Habermas, Foucault og Bourdieu) har høj prestige, modsat fag som drama og musik. Dette modsvarer sygeplejeuddannelsen, hvor man også ser et hierarki mellem underviserne: De der er klinikere, og de der behersker filosofiske spørgsmål.

Hvad er problemet – hvis der er et problem?

Udgangspunktet for dette korte indlæg er således, at sygeplejerskeuddannelsen er fanget mellem to logikker: På den ene side vil den gerne fastholde et ideal om omsorg, noget menneskeligt, *illusio* og den gode vilje. På den anden side må dens ortodokse forvaltere søge de veje til anerkendelse, der er mulige under de givne betingelser, dvs. underordne sig og spille med i spillet. Med dette mener jeg, at det ser ud til, at man (sygeplejens ortodokse) har opgivet kampen mod lægerne og teknologien, og nu har en anden strategi, hvor man eufemiserer denne udvikling, dvs. nu identificerer sig med det, som man ovenfor kaldte ”fremtidens opgaver”, og som snarere er forvaltnings- og serviceopgaver end pleje af syge mennesker – i hvert fald i diskursen; i virkeligheden går det næppe så stærkt. Personligt mener jeg, og nu kommer så en personlig mening, at dette som strategi i en social kamp om anseelse er fornuftigt, fordi det er det eneste mulige. Men et sådant valg har udover gevinsten (muligheden for større status) også en pris i form af, at man må underlægge sig den nye positions krav og forventninger, hvilket jeg ser som, at man må forlade fagets oprindelige tankegods og filosofiske grundlag og acceptere, at man nu er blevet funktionær i et bureaukratisk og teknologisk system.

Dette er – igen bedømt ud fra en overfladisk læsning af *Sygeplejersken* – ikke tilfældet. Her forsøger man det umuliges kunst, nemlig *både* at tilpasse sig og *beherske* teknologiens og bureaukratiseringens krav *og* samtidig fastholde et ideal om den kloge og kærlige sygeplejerske, der kan sin Foucault, Habermas og Bourdieu.

Teori som eufemiseret indhold

Min pointe er som sagt *ikke* at udstille denne paradoksale situation i sig selv, men søge at forklare den. Jeg mener ikke, det kan være anderledes under de givne omstændigheder, men man kan stille spørgsmålstejn ved måden, man arbejder med disse kendisser på. Selv har jeg brugt nu snart otte år på at studere Bourdieus værker, og der er lang vej endnu, og mange spørgsmål melder sig undervejs og forbliver ubesvarede. Derfor er det et interessant tegn på en specifik adfærd, når man i tidsskriftet *Sygeplejersken* i et særligt indstik kaldet ”Videnskab & sygepleje” læser om et projekt, et såkaldt forskningsprojekt, der arbejder med humor på grundlag af dels Paul Ricoeur, dels ”...kvalitativt med en fænomenologisk-hermeneutisk tilgang”. (Nr. 11, s. 28). Jeg tænker: Hvad er det, der skaber en sådan uimponeret tilgang, uden skyggen af reservationer overfor valg af teori og metode?

På én gang udtrykker det *illusio* og den gode vilje, dvs. at man investerer sin libido i spillet og gør dette til drivkraften for sit engagement. Hvad enten man er sygeplejestuderende, underviser på en sygeplejeskole eller læge på et hospital, så har man en position, der indbefatter, at man må agere inden for specifikke rammer. Disse rammer er grundlaget for ”mødet” mellem både den studerende i praktik, sygeplejersken, lægen og underviseren på sygeplejeskolen, der hver især søger at arbejde

på en måde, der giver mening, og som kan tilfredsstillere deres libido. *Illusio* er knyttet til den implicite (selv)forståelse i et givent felt: Lærerne i undervisningen på sygeplejeskolerne ved, at deres undervisning skal være forskningsbaseret, de ved (men ikke som en bevidst drivkraft), at man forventer mere faglighed af dem og ved faglighed forstår de Foucault og Habermas, og de har på Danmarks Pædagogiske Universitet mødt undervisere med en tilsvarende *illusio*, der også søger at få deres virksomhed til at fremstå fornuftigt osv.

Længst nede i hierarkiet møder også den sygeplejestuderende disse teorier og kendisser og søger efter bedste evne at håndtere hele molevitten i den situation, hun er anbragt i – hvilket selvsagt er en umulig opgave, fordi man ikke kvalificeret kan arbejde med Foucault, fænomenologi, hermeneutik på en så overfladisk måde. Eller rettere sagt: Det kan man godt, men det er en specifik måde, man praktiserer af nødvendighedens grunde, og som fungerer godt i den kontekst, den anvendes i, som ikke er en faglig teoretisk kontekst, men en social logik i et uddannelsessystem.

Pointen er derfor, at viden ikke bare er viden, men viden indgår som element i en social kamp om position i sundhedsvæsenet: Lægen, der vil have sygeplejersken "sat på plads", da hun ikke skal tro, hun er noget med alle sine filosoffer mv., som lægen ikke kender, og som han ikke er uddannet til at skulle kende. Det er selvfølgelig en trussel mod lægens og medicinens position, at der kommer opkomlinge på banen, der begynder at tale om filosofi, kommunikation og hermeneutik mv. Og sygeplejersken, der fra sin position anvender disse teoretikers tanker på en måde, de ikke er tiltænkt (som netop teori), men som applikationer på praksis og redskaber til at skabe sig et bedre udgangspunkt i professionaliseringsbestrebelsene.

ANMELDELSER

Birte Hedegaard Larsen: Anerkendelse og krænkelser

Ph.d. Afhandling. Udgivet af Forlaget PUC, Viborg i 2006

Af Inga Axelsen, Sundhedsplejerske, BA, Mph., Phd.

Birte Hedegaard Larsens bog er fremragende. Det er meget svært at yde denne bog retfærdighed i en kort anmeldelse. Jeg håber derfor, at rigtig mange vil give sig i kast med dens 320 sider, der er en let revideret udgave af hendes ph.d. afhandling.

Man kan ikke sige, at den er let at læse - som for eksempel en kriminalroman - dertil er den for seriøst faglig, men den er let at læse, fordi Birte kan skrive det svære, så det bliver let. Helt kort vil jeg sige, at de spørgsmål, der gennem bogen systematisk forfølges, bliver man lige så optaget af at forfølge belysningen af, som af at forfølge en gåde. Det er undervejs ligeså sindsoprivende, og så er det særdeles fagligt oplysende.

Bogen handler om anerkendelse og krænkelser og dens undertitel er: En undersøgelse af diskursive kontrolprocedurer i relation til sygeplejerskers bestræbelser på at opnå anerkendelse af det verdslige sygeplejefag som et selvstændigt fag.

Sagt med andre ord beskriver bogen en omfattende undersøgelse af, hvordan arbejdet med at få anerkendt sygeplejefaget som et fag med egne virksomhedsområder, egne uddannelsesområder og faglig selvbestemmelse har gået for sig i de sidste cirka 100 år.

Det materiale, som fremlægges til belysning af de spørgsmål, bogen rejser, er omfattende, og man føres grundigt gennem det hele. Man opdateres eller orienteres om mange teorier, teknikker og perspektiver undervejs i læsningen. Alene disse dele af bogen gør læsningen og arbejdet med den al umagen værd.

Efter en grundig indledning om undersøgelsens spørgsmål, overordnede antagelser og perspektiv konstrueres i bogens 2. del et "øjebliksbillede" af, hvordan sygepleje, sygeplejersker og sygeplejefag blev beskrevet i 1974. Grundlaget er en analyse af, hvad sygeplejersker og læger har sagt i artikler i det valgte år. Denne analyse suppleres efterfølgende af en analyse af officielle uddannelsesdokumenter fra perioden 1975-2001. Til arbejdet med disse analyser redegøres der blandt andet for kildekritik, tekstanalyse, sprogspil og livsformer og om skelnen mellem viden, kunnen og praksis, med referencer til Aristoteles' praktisk fornuft, poetisk fornuft og teoretiske fornuft.

Som et første skridt mod besvarelsen af undersøgelsens spørgsmål sammenfattes forskelle og ligheder i det, sygeplejersker og læger har sagt i 1974 i et interessant og oplysende skema.

Uden helt at afsløre undersøgelsen i sin helhed vil jeg fremhæve en af dens pointer, som beskrives i bogens 3. del, der har overskriften: Den teoretiske og metodiske inspiration for analysen af "forhindringer" for et selvstændigt sygeplejefag. Til denne del af undersøgelsen redegøres kort for blandt andet Foucaults diskursbegreb og diskursanalyse, igen på en klar og konkret måde.

Undersøgelsen viser, hvorledes sygeplejefaget er et af læger kontrolleret fagområde, og dette perspektiveres i dets samfundsmæssige sammenhæng.

I del 4 beskrives - ud over en kortfattet redegørelse for medicinsk historie og de samfundsmæssige betingelser herfor - en af de diskurser, som undersøgelsen har afdækket: Det lægekontrollerede sygeplejefag i spændingsfeltet mellem borgerlig kvindedannelse og lægers virksomhed. Resultaterne af analysen illustreres tydeligt skematisk - i to tankefigurer med "lægens fag" som den ene og "den dannede kvinde" som den anden, herunder eller inklusiv hvorledes "lægens fag" kan illustreres som den dominerende diskursive inklusions- og eksklusionsmarkør.

Og del 5 følger en uddybet beskrivelse af disse to diskursive grænsebetingelser for sygeplejefaget i Danmark. Jeg vil mene, at denne historiske beskrivelse - det drejer sig om cirka 35 sider - må blive en klassiker i undervisningen om sygeplejens historie! Læs den, det er gribende.

Herefter følger 6. del af bogen, som er sidste del inden konklusionen. 6. del indeholder beskrivelsen af undersøgelsen af diskurs to om "det sygeplejekontrollerede fag", dets grundlag, forskrifter, uddannelsen og virksomheden. Heri refereres til hvorledes opfattelsen af sygepleje, som en integreret del af det lægefaglige genstandsområde, allerede i sidste halvdel af 1800 tallet blev imødegået af blandt andet Florence Nightingale og Selma Lüttichau. Efter deres opfattelser skulle sygepleje betragtes som et sygeplejefagligt genstandsområde, der skulle være ledet af sygeplejersker i et tæt samarbejde med lægerne. I de følgende tre kapitler undersøges herefter tre såkaldte talerækker. Talerækkerne repræsenterer tre principielt forskellige måder, som sættes i tale om "det sygeplejekontrollerede fag". Først: Forsøget på at opnå statsanerkendelse. Dernæst: Sygeplejerskers etiske viden eller "kaldet" i sygeplejen. Og endelig: Fra kaldet til mentalhygiejnen - hvor undertitlen på kapitlet er: en begyndende erobring af et sygeplejefagligt vidensområde.

Men Birtes undersøgelse kan konkludere, at bestræbelserne på at generere sygeplejefaget som en selvstændig profession komplementært til den lægelige profession blev forhindret, blandt andet fordi lægerne grundlæggende har fastholdt at "pleje" i sin helhed betragtet tilhører det lægelige genstandsområde.

I afhandlingens konklusion fremsættes to teser for videre uddykning af de mange problemstillinger, som bogen lægger frem. Disse handler om spørgsmål som hvilket frirum, sygeplejerskerne kan erobre fra den medicinske dominans og med hvilket videnskabeligt grundlag. Et frirum kan ifølge Birte Hedegaard Larsen kun skabes, såfremt "lægerne accepterer, at "pleje" udgør et selvstændigt genstandsområde, og at humanistiske og samfundsvidenskabelig viden i forbindelse hermed indgår på "lige fod" med den lægevidenskabelige viden". En sådan accept vil formentlig kun kunne opnås, såfremt lægerne revurderer såvel det "nye" kunstbegreb som grænsedragningen mellem videnskab, metafysik og etik" (Birte Hedegaard Larsen, 2005, side 320).

Læs selv bogen og forfølg Birte Hedegaard Larsens fremragende argumentation og klare måde at gennemskrive både hendes arbejdsmåder og resultaterne af hendes undersøgelser. Det er ganske enkelt meget vigtig læsning for enhver, som er optaget af - og reflekterer over eller kæmper for - sygepleje og sygeplejerskers fag.

**K. Frederiksen, J. Møller Madsen, K. Perregaard, U. Zeitler og G. Ølsgaard (red.):
Perspektiver på faglighed**

Udgivet af Udviklingsinitiativet for Sygeplejerskeuddannelsen i Århus Amt, Uddannelses- og Arbejdsmarkedsområdet i Århus Amt i 2006

Af Nanna Kappel, lektor, cand.cur., H:S Sygeplejerskeuddannelsen, CVU Øresund
Ph.d.-studerende, Forskerskolen i Livslang Læring, RUC

Bogen er en antologi udgået fra Udviklingsinitiativet for Sygeplejerskeuddannelsen i Århus Amt. Bidragyderne har for de flestes vedkommende en tilknytning til denne enhed. Formålet med antologien er at komme med forskellige perspektiver på faglighed og udviklingsbaseret i forhold til sygeplejerskeuddannelsen.

Første artikel med overskriften "Sygeplejefprofessionens kerne" er skrevet af den amerikanske sygeplejefprofessor Hesook Suzie Kim – og oversat til dansk. Mit umiddelbare indtryk er, at artiklen er dårligt oversat, og at det ikke har været muligt at finde danske termer eller udtryk, som dækker de amerikanske begreber. Et eksempel herpå er denne sætning: "*idet sygeplejersker har et interaktivt engagement med klienter ud fra tre fremtrædelsesmåder af mening nemlig terapi, omsorg og medium er viden om interaktive fænomener i dette domæne afgørende for at kunne hjælpe sygeplejerskerne med mere effektivt at engagere sig i patienter*". Enten bør der findes danske termer, der dækker over de amerikanske fagudtryk, ellers bør man hellere trykke den originale artikel. På grund af de anderledes termer er artiklen svær at forstå, og det er derfor svært at komme med en egentlig bedømmelse af artiklen.

Dernæst følger en artikel af Ulli Zeitler, hvor begrebet faglighed diskuteres og defineres, - en udmærket fremstilling. Så følger en artikel af Krista Franck fra DSR, med fagforeningens udlægning af faglighed, og hvordan fagligheden styrkes og bevares eksemplificeret med lokale tiltag. Det er en beskrivelse og en gennemgang af, hvad fagforeningen bidrager med, og hvordan sygeplejerskerne støttes i at udvikle fagligheden. Artiklen mangler opsummering og virker usammenhængende, da det både er en gennemgang af begrebet faglighed, og hvordan forskellige initiativer er iværksat. Eksempelvis har et initiativ med at lade sygeplejersker lave praksisbeskrivelser tilført øgede ressourcer til medicinske afdelinger. Afslutningsvis konkluderes der på initiativerne.

Kirsten Beedholm har skrevet en ganske fornøjelig og interessant artikel med baggrund i sin ph.d.-afhandling. Hun har med udgangspunkt i Foucaults diskursanalyse foretaget tekstanalyse af sygeplejebøger for at undersøge brud og forandringer over tid. Beedholm har undersøgt, hvorvidt sygeplejefaget har flyttet sig væk fra den medicinske diskurs og er endt som en selvstændig disciplin. Herefter har Birthe Glinsvad med en Bourdieu-inspireret analyse set på DSR's overvejelser i forbindelse med afvisning af en betænkning i 1975, som ville akademisere sygeplejerskeuddannelsen. Der er tale om et historisk og interessant blik på en periode, hvor velfærdsstaten ekspanderede, og hvor sygeplejerskers position i hele sundhedsvæsenet var en af fagforeningens vigtige mærkesager. Skulle der arbejdes for SU-baseret uddannelse, eller skulle der fortsat være løn under uddannelsen?

Glinsvad kommer med mange interessante iagttagelser, som kan hjælpe os til at forstå, hvor sygeplejen er i dag.

I artiklen med titlen: "Personlig udvikling som redskab til udvikling af faglighed" har Kirsten Frederiksen fokus på forskellige vejledningsformer, der bidrager til den personlige udvikling i uddannelsen. Der analyseres tekster med inspiration i Foucaults pastoralmagtbegreb, og Frederiksen kommer med en spændende diskussion om vejledning versus terapi.

Karin Anna Pedersen har forfattet en meget grundig og interessant artikel, hvor hun sammenligner audiologopædernes faglighed med sygeplejerskernes på baggrund af en artikel af cand. pæd. Svend Erik Nordenbro. Hendes arbejde fremstår særdeles grundigt med belæg i en omfattende litteratur.

Underviserne Preben Thomassen, Vibeke Røn Noer, Peter Errboe, Bodil Winther og Lis Stræde har i deres bidrag beskrevet deres didaktiske overvejelser og erfaringer med tilrettelæggelse af og gennemførelse af undervisning i faget videnskabsteori og forskningsmetodologi i sygeplejerskeuddannelsen. For en erfaren underviser som mig er det spændende at få præsenteret en anden måde at tilrettelægge undervisningen i dette vigtige fag på. Jeg er sikker på, at artiklen kan bidrage til vigtige diskussioner på andre sygeplejeuddannelsesinstitutioner, og artiklen er tilstrækkelig præcis til, at man kan følge artikelskrivernes tankegang.

Kirsten Bjerg og Carsten Nielsen bidrager med en artikel om fag og indholdsudvælgelse i forhold til sygeplejerskeuddannelsen. Der gives en gennemgang af, hvordan forskellige fag oprindeligt er opstået. Også hvordan de forskellige fag skal integreres i en uddannelse til sygeplejerske med en diskussion af, hvad fagenes egen ret kontra fagintegration betyder for tilrettelæggelse af uddannelsen. Artiklen er et vigtigt bidrag til en eviggyldig diskussion i et lærerkollektiv.

Endnu et perspektiv kommer Gitte Ingwersen med, idet hun i sin artikel om Socialisering af sygeplejestuderende fremfører, at sygeplejestuderende såvel som de kliniske vejledere overser den læring, som den kropslige sansning kan bidrage med. Det er et interessant perspektiv, som er i fokus her, og det falder tilbage på den dualistiske tænkning, som gennemsyrer uddannelsessystemet - den intellektuelle boglige teoretiske læring er i højsæde. Ingwersen inddrager et eksempel på en alternativ måde at inddrage den kropslige dimension på i den kliniske undervisning af sygeplejestuderende. Det burde kunne inspirere andre undervisere.

Anne-Lisbeth Pedersen har med sit bidrag Klinisk vejledning og vejlederprofessionalitet fokus på, hvordan kliniske vejledere omtaler vejledningspraksis i forhold til sygeplejestuderende. Artiklen er skrevet på baggrund af forfatterens kandidatspeciale, hvor der er gennemført fokusgruppeinterview. Omdrejningspunktet har været de sygeplejestuderendes læring af relationelle og kommunikative kompetencer i den kliniske del af uddannelsen. Den empiriske undersøgelse har for mig at se flere interessante pointer. Eksempelvis at vejledning af sygeplejestuderende i forhold til deres udvikling af relationelle og kommunikative kompetencer bliver underprioriteret, idet det forudsættes, at de studerende er i besiddelse af disse kompetencer forlods, hvorimod de mere håndværksmæssige sider af sygeplejen har forrang. Forfatteren diskuterer disse fund i lyset af Klafki og Jarvis og kommer frem til, at begge teoretiske, pædagogiske tankesæt skal inddrages i tilrettelæggelsen af undervisningen i klinisk praksis.

Ulli Zeitler og Sanne Angel diskuterer de forskellige betydninger af begreberne forskningsbaseret og forskningstilknudning. Der gives eksempler på, hvordan samarbejde kan og er etableret mellem klinisk praksis og forskningsinstitutioner.

Bente Lund tager den evigt aktuelle diskussion om teori-praksisforholdet op. Med baggrund i interview med 4 informanter - to fra en uddannelsesinstitution og to fra klinisk praksis - diskuteres forskellige problematikker i bacheloruddannelsen. Lærer de studerende for meget teori, og har de for få praktiske kompetencer som nyuddannede, er nogle af de gennemgående temaer i artiklen. Jeg savner belæg flere steder, der refereres blandt andet til et stort frafald i uddannelsens 6. semester, og at teoridelen af uddannelsen er nu 72 %. Artiklen er ind imellem noget indforstået, men diskussionen er stadig vigtig både for kliniske vejledere såvel som for undervisere i den teoretiske del af uddannelsen.

Alt i alt en spændende antologi, der kan bidrage til vigtige diskussioner i forhold til sygeplejerskeuddannelsens videre udvikling.

Kristian Larsen (red.): Arkitektur, krop og læring

Udgivet af Hans Reitzels Forlag i 2005

af Bent Olsen, lektor i pædagogik, ph.d., CVU Vest i Esbjerg og Stinne Glasdam, lektor og udviklingskoordinator, ph.d.

Mon ikke de fleste har oparbejdet et eller andet forhold til steder, byggerier og institutioner, der kan kalde på endda meget stærke følelser, følelser af hengivenhed, hvor man med fortrolighed iklæder sig børnehaven, 3.a eller medicinsk afdeling, som var det den bedste trøje, enten man nu er pædagog, lærer eller sygeplejerske? Vi bebor med fortrøstningsfuld sikkerhed vores arbejdssted, ligeså sikkert som det kan tage bolig i os. Og mon ikke mange også har gjort sig erfaringer med sociale sammenhænge og bygninger, der har været én fjendtligt indstillet? At gå ind i en bygning hvis arkitektur og ophøjede ro ikke alene får den indtrædende til at føle sig lille, men også afklædt, allerede parat til at bliver fortåret i denne overmægtighed. Det er næppe bygningskomplekssets velkomst i sig selv, der gør det, men nok så meget de symbolske overskud, der rammer sjæl og krop, og som allerede ligger fremme og parat i elevens eller den studerendes modtagelighed. Institutionelle boliger eller private hjem, med alt hvad de medbringer af overskud, går lige i sjælen og sulet på os i al deres lidenhed, storhed, udsmykninger, lysformer, lyde og lugte. Interesserede i bygningskunst ligefrem opsøger suset. For eleven, der pjækker eller den studerende, der dropper ud, er der bare sukkene tilbage. Det, der er på spil her og i bogen, er mødet mellem det sociale og dets bygningsværker på den ene side, og hvordan hin enkeltes krop og bevidsthed så tager både de materielle og symbolske byggerier i besiddelse på den anden side. Vi har alle oplevet det – vi ”ved” det godt; med tanke på Goffman, så indfanger han i *Anstalt og menneske* logikken i livets sociale ”byggeri” på den her måde: ”Vor fornemmelse for at være ”et menneske” eller ”en person” kan hidrøre fra at blive draget ind i en videre social enhed. Vor oplevelse af en ”egen personlighed” kan vokse frem gennem de mange måder, hvorpå vi modstår det, der haler i os. Vor status er bakket op af denne verdens solide bygninger – men vor oplevelse af personlig identitet har ofte til huse i murværkets sprækker”. Goffmans pointe løber som en rød tråd gennem de fleste af antologiens 13 forskellige bidrag. Og jo, citatet kan nok tåle at blive læst over et par gange.

Kristian Larsen har redigeret bogen og indleder med at redegøre for, at arkitektur ikke skal forstås i en bestemt betydning, men at bogen er tænkt som forskellige empiriske og teoretiske indspil i forhold til arkitektur og dennes indvirken på krop og læring.

Bidragene er sat kronologisk sammen over temaerne rum, institution og arkitektur knyttet til daginstitutionen, folkeskolen og uddannelsessteder, hospitalet, hjemmet og til kroppen i idrættens rum. Det er nu en struktur, læseren selv skal finde frem, da der ikke gøres opmærksom på denne opbygning. Mest af alt fremstår den lidt tilfældig. Den videre omtale kan ikke yde hver enkelt eller de øvrige bidrage fuld retfærdighed, så vi nøjes med et par nedslag.

Eva Gulløv og Susanne Højlund lægger ud med et antropologisk blik på daginstitutionen i deres bredt anlagte åbning af antologien og giver en række bud på, hvordan studiet af rum og genstande kan bidrage til en bredere forståelse af børns hverdagsliv. De gennemgår udvalgte teoretiske

positioner og forskningsmæssige fund for at åbne læserens og forskningens blik for samspillene mellem fysisk rum og krop.

Inge Mette Kirkeby, Thomas Gitz-Johansen og Jan Kampmann skriver med afsæt i egen forskning om, hvordan fysisk rum og elevers hverdagsliv spiller sammen i indskoling og i skolen. De sammenfatter de yngre elevers tilgang til rum gennem tre karakteristiske handle-mønstre, idet børnene søger sig egne personlige rum, de afgrænser og værner om deres aktiviteter, og de er optaget af rummets forvandlingsmuligheder. Fra psykologisk hold gennemgås et begreb om *affordance*. Bygninger, rum og genstande kommunikerer muligheder og kan virke tilskyndende på børnene. Men, som der også gøres en del ud af, så tager børn ikke imod disse tilskyndelser på samme måde. Med reference til Basil Bernsteins aner de, at skolebyggeriet er på vej mod en ”mere frisættende arkitektur”, som det kaldes, der privilegerer de børn, der er de bedst forberedte til at finde rundt i middelklassens usynlig pædagogik. I det hele taget er artiklen ladet med megen teoretisk forankret eftertænksomhed. Det gælder også, når de anlægger ordensperspektivet på elevernes skoleliv, og hvordan stolen er den milde men alligevel effektive fiksering af elevens underviselige krop.

To af bidragene går på opdagelse i byggeriers mere fysiske egenskaber. Marjanna de Jong fra Högskolan i Malmø skriver på overbevisende og illustrativ vis, hvad et bestemt værktøj kan bruges til, nemlig den ”rumsyntaktiske analyse”. de Jong viser, hvordan en sådan analyse af grundplanen og af rums beliggenhed i forhold til hinanden og måder de forbindes på ordner beboernes passager, i dette tilfælde i en daginstitution og i en skole. En sådan teknisk rekonstruktion af et byggeri kan så fortælle noget om centrale og afsides rum og om de samlede sociale muligheder. Kombineret med en teoretisk forankring virker det bestemt som en meget udbytterig måde at aflure et kommende eller et kendt byggeri dets hemmeligheder på. Nogle af dem i hverfald, for en anden tilgang - en historisk - kan afsløre, hvordan en bygningstype ændrer karakter over tid. Carsten Sestoft afdækker her, med nedslag i aristokratiets, borgerskabets og lønarbejderfamiliens boliger, hvordan familieboligen over en firehundrede år har skiftet karakter. Også her bliver det vist, hvordan sociale og mentale strukturer spiller sammen med bygningsstrukturer.

Kristian Larsens artikel om hospitalsstruktur og social arkitektur er nok det mest overbevisende indslag i henseende til at vise, hvordan krop, social dominans og hospitalets funktionsrum og remedier er med til at reproducere magtstrukturer i hospitalsverdenen. Med inspiration fra Bourdieu er der på modelplanet tegnet en skitse over positioner i det medicinske felt. Ud over faggruppernes sociale positioner er også funktionsrum og tilknyttede arbejdsopgaver indføjnet. På den måde tegnes et kors med fire rum over de områder, der har høj respektive lav kapitalværdi og dem, der er orienteret mod videnskabelighed over for det mere praktiske. Kortet over hospitalets sociale rum er en spekulativ tankemodel og er altså ikke kommet til veje via den egentlige og sofistikerede korrespondanceanalyse.

Et andet markante bidrag er af Pål Augestad og præsenterer en undersøgelse af, hvordan de norske skoleelevers kropslige og hygiejnemæssige civilisering foregår i perioden fra 1925 til 1960. Fagområdet er skoleidrætt og gymnastikken. Det kan se ud som om, det er pointer fra ph.d.-afhandlingen, der presses ned på al for lidt plads. I hvert fald virker anvendelsen af Foucaults

magtanalyser af skolens kropsdiskurser temmelig udvendige og ind imellem søgte. Gennemgangen af skolens kropsofdragelse er mere end sparsom. Det virker som om, denne praksishistorie fortælles gennem diskurser og de diskursanalytiske begreber, nærmest som om denne skoleidræt blev opfundet i tanken og sproget for derefter at blive praktiseret. Læseren må selv gå ind og vurdere det, men forfatteren ser ud til at strække en diskursanalyse på Foucaults grund til at yde langt mere, end det synes logisk muligt.

Bogens resterende bidrag består af Ning de Conninck-Schmidts refleksioner over magten i daginstitutionens og i skolens rum, Magnus Gabrielsens og Tone Saugstads analyser af videnslogikken i Københavns nye Universitet på Amager, Kari Martinsens fænomenologiske skitser af kroppen i sygehuset, konklusioner over skovens terapeutiske kraft af fysioterapeut Nina Billestein Schriver, Ida Wentzel Winthers studie af familiehjemmets opdragelsesregler og Søren Nagbøls oplevelsesartikel fra vandkulturhuset i DGI-byen. Nogle af antologiens mange styrker ligger i, at det er forfatterens egen forskning, de giver videre. Den teoretiske og også den videnskabsteoretiske refleksion er til stede på og mellem linierne. Og så er bogen hele vejen igennem særdeles klar og velskrevet. Bidragyderne har noget på hjerte, og de har et godt tag i læseren, endskønt det emnemæssigt og teoretisk ikke er nogen nem udfordring, de har taget imod. Det eneste umiddelbare problem med bogen er, at den er bygget op omkring fænomener, nemlig arkitektur, krop og læring. I sig selv spændende fænomener, men bogens målgruppe forbliver uklar. Det kunne være en bog til professionsbacheloruddannelsen - og måske ikke mindst til de bygherrer der skal til at samle CVU'erne i professionshøjskoler - det kunne også være en bog til politikere, til master- og kandidatstuderende. Inden for pædagogik, sygepleje, inden for medicin, inden for familieforskning osv. Interesserede læsere vil plukke sine foretrukne bidrag frem, og kun de renere fanatikere vil pløje sig igennem samtlige 290 sider.

Måske hører det hjemme i en anden bog, men den samtidige tilblivelse af arkitektur og krop er næsten helt ude af øjesyn. Byggerier er der ikke bare, de har en tilblivelseshistorie, og der er sociale omstændigheder og grunde til, at de fuldendes, som de gør. Her hjemme har Britta Siegumfeldt vist det i analyser af skolebyggerier ved overgangen til det 20. århundrede. En sådan eller lignende historisk, sociologisk vinkling af byggeriers tilblivelse og af de sociale kræfter, der stimulerer deres dimensioner, indretning og symboler, har vi måske og forhåbentlig til gode.

Kirsten Frederiksen: Uddannelse til ordentlighed – at lære sygepleje gennem 200 år
Ph.d afhandling. Udgivet af Forlaget PUC, Viborg i 2005

Av Bengt Karlsson, 1. amanuensis, psykiatrisk sykepleier, dr.polit., Høgskolen i Buskerud, avdeling for helsfag

Kirsten Frederiksens bok er ikke en bok i tradisjonell forstand. Det er Frederiksens Ph.d.-avhandling som er gitt ut i bokform i 2005 av Forlaget PUC. Avhandlingen er ikke omarbeidet til bokform etter at den ble vitenskapelig og akademisk vurdert ved Frederiksens disputas. Jeg gjør oppmerksom på dette for å presisere hvordan jeg tenker å formidle min anmeldelse. Jeg akter ikke å vurdere avhandlingens innhold vitenskapelig eller akademisk. Det er allerede gjort. Jeg ønsker å formidle hvordan jeg forstår bokens innhold og hvordan jeg tenker at dette innholdet kan spilles inn og med den (ut)dannelse av sykepleiere som skjer i vår samtid. Hva kan bokens analyser av historiske, kulturelle og sosiale faktorer som utspilles i det å lære sykepleie gjennom 200 år, si til de som er aktører i (ut)dannelsen av sykepleiere i 2006? Hvilke praksisformer har ordentligheten funnet i 2006 og hvordan (ut)dannes eller disiplineres de studerende til å inngå i slike praksisformer i dag?

La meg si det med en gang; Bokens innhold og dermed Frederiksens arbeid er imponerende og representerer et meget viktig bidrag til å forstå dansk sykepleierutdannings historie og utvikling i et samtidsperspektiv. Bokens dreiningspunkt er nettopp forholdet mellom utdanning og dannelse i dansk sykepleierutdanning gjennom 200 år. Særlig vektlegges forholdet mellom pasient og sykepleier, eller rettere: Hvordan muliggjøres det at den syke blir pasient og den pleiende blir sykepleier? Hvordan går det til at det å pleie syke forutsetter en formalisert utdanning og blir et selvstendig fag- og vitensområde? I forsøket på å besvare disse spørsmålene inspireres Frederiksen av den franske filosofen Michel Foucault. Inspirasjonen fra Foucault handler både om tilgangen til utvalget av historiske tekster og praksiser, analysen av disse og de spørsmål som stilles til fortolkningen av tekster og praksiser. Særlig tre spørsmål blir fremtredende: 1. Viten; sykepleiens kunnskapsområde og vitensfelt, 2. Makt; sykepleie som et strategisk og institusjonelt felt og 3. Moral; sykepleierens selvforhold. Disse tre spørsmål – og relasjonene mellom dem – er lyskasterne Frederiksen setter opp for å analysere læringsformer i dansk sykepleie gjennom 200 år. Og – det er kanskje det viktigste – hun stiller disse spørsmål til vår samtidshistoriske sykepleier(ut)dannelse: Hvordan samspiller forholdet mellom viten, makt og moral i den (post)moderne sykepleie?

Denne bokanmeldelsen kan på ingen måte yte rettferdighet i forhold til å vise hvordan Frederiksen på en grundig, veldokumentert og analytisk måte søker å besvare de ovennevnte spørsmål i ulike historiske overganger. Her må jeg bare si til deg som leser: Gå og kjøp boken! Det jeg vil si noe om er hvordan jeg lar meg inspirere av Frederiksens Foucaultinspirerte analyse av sykepleiedannelse gjennom 200 år. Jeg tolker Frederiksen dit at når man sammenstiller et samtidig og historisk perspektiv på viten, makt og moral i dansk dannelse til sykepleie så kan det uttrykkes gjennom ett begrep: ordentlighet. En ordentlighet som viser seg på tre områder for sykepleieren: 1. Holde orden og gjøre rent relatert til ting, 2. Holde orden relatert til en vilje til systematikk og til å skape orden og 3. Holde orden relatert til det å oppføre og føre seg ordentlig og ha det rette selvforhold.

Frederiksen fremanalyserer tankefiguren knyttet til forholdet mellom sykepleie og ordentlighet med inspirasjon fra Foucaults utlegninger om sosialmedisinens oppkomst i den moderne biomakten. Det er i relasjonen mellom den moderne sosialmedisinen og biomakten at Frederiksen viser at sykepleien rammes inn og utvikles. Forholdet mellom moderne sosialmedisin og biomakt sikter mot å regulere, overvåke og disiplinere en befolknings ulike livsprosesser i minste detalj. Med sosialmedisinens nye kunnskapsregime knyttet til statistikk og demografi gis biomakten betingelser for å skape orden og kontroll i store befolkningsgrupper. Når denne relasjonen etableres, endres også kravene til sykepleieren som legens assistent, viser Frederiksen. Det kreves at sykepleieren har kunnskaper som kan bidra til å gjøre pasienten frisk og moralsk skikket til å vende tilbake til samfunnsproduksjonen. Sykepleieren dannes til ordenlighet som beskrevet over hvori også overvåkning og kontroll av pasienten inngår – den vet ikke selv sitt eget beste p.g.a. manglende kunnskaper om hva som kan bidra til helbred. Slik lar sykepleieren seg lede til å lede seg selv til den rette oppførsel og sykepleieren inngår – gjennom sin tredelte ordentlighet – i samfunnets overvåkende og kontrollerende regulering av befolkningens liv.

Frederiksen hevder på bakgrunn av ovennevnte analyser at sykepleie og sykepleieutdannelsen etableres i prosessen fra anstalt til hospital basert på et vitens- og praksisregime knyttet til helbred og reguleringen av denne. Frederiksen konkluderer slik med at, i hvert fall hospitalssykepleien, *ikke* har sin basis i omsorg. Hun relaterer dette til sykepleietenkere som Katie Eriksson og Kari Martinsen. Frederiksens konklusjon er både nytenkende og utvidende i forsøket på å forstå hvordan sykepleien har oppstått og utviklet seg, og bør lede til kritiske samtaler mellom alle sykepleiere. Også i slike samtaler kan videre inspirasjon fra Foucault benyttes ved å studere hvordan han konsekvent utfordrer begrepsbruk og inviterer til å tenke annerledes ved å nyinnskripe begrepene på overskridende måter. Slik danner Frederiksens konklusjon en overskridende nyinnskriving av sykepleiens oppkomst og basis knyttet til (ut)dannelse til ordentlighet. En videre diskusjon vil kunne være å utforske hvordan begrepet om ordentlighet kan forstås i relasjon til omsorg.

Til slutt: Frederiksen skriver om (ut)dannelse til sykepleie gjennom 200 år. Nettopp derfor er det viktig å lese boken. Ikke som en historisk beskrivelse, men som en prosessuell analyse av hvordan sykepleie og sykepleieutdannelsen har skapt og utviklet seg og sitt fag- og vitensregime. Frederiksens bok viser hvordan vi leires inn i historien og hvordan denne dermed blir samtidshistorisk. For dagens sykepleiere eller sykepleierstudenter er Frederiksens analyser hvordan sykepleie og (ut)dannelsen utvikles og formes i samspill med den historiske, kulturelle og politiske kontekst. Ordentlighet er ikke noe som var. Det viktige er å utforske hvordan ordentligheten finner sitt uttrykk i de nordiske samfunn i 2006 og hvordan sykepleien kan inngå i regulerende kunnskapsregimer som sikter mot overvåking og kontroll av befolkningen. Boken fremstiller den dialektiske triaden mellom kunnskap, makt og subjekt på en forbilledlig måte. Fremstillingen danner grunnlag for kritiske refleksjoner over hvordan den "postmoderne" sykepleier disiplineres til ordentlighet for eksempel gjennom veiledning og ansvar for egen læring. En utvidende lesning av boken vil være å utforske hvordan den postdisiplinære sykepleier også makter å yte motstand. Hvordan uttrykker den individualiserte selvdannende sykepleier sine motmaktstrategier og bevegelige frihetspraksiser? Hvordan kan vi utvikle motstandspraksiser som ikke er disiplinerende i forhold til det hegemoniske medisinske kunnskapsregimet basert på en monolog om det evidensbaserte evangelium? Hvordan – og kan – ordentligheten romme frigjørende praksiser hvor

sykepleieren bruker sin makt slik at pasienten kan tre frem slik denne ønsker? Jeg leser Kirsten Frederiksens bok som en konsekvent invitasjon og inspirasjon til kritisk å reflektere over hvordan vi som sykepleiere (ut)dannes til regulerende ordentlighetspraksiser og hvordan vi kan utfordre og utforske denne typen sannheter og praksiser.

Til alle ordentlige og omsorgsfulle sykepleiere eller de som vil eller holder på å (ut)danne seg dertil: Kjøp boken eller lån den av andre – og les!

Dorthe Goldschmidt: Evaluation of palliative home care: views of patients, carers, general practitioners and district nurses

Ph.d. afhandling. Udgivet af Københavns Universitet i 2006

Af Mette Raunkiær, underviser, Stud. ph.d., cand.scient.soc., CVU Øresund, H:S Sygeplejerskeuddannelsen

Baggrund og formål

Afhandlingen er en evaluering af den palliative ude-funktion, som Bispebjerg Hospitals (BBH) palliative medicinske afdeling har udviklet og udbyder. Bispebjerg Hospitals palliative medicinske afdeling åbnede som den første af sin slags i Danmark i 1997, og modtager mennesker med uhelbredelige og avancerede kræftsygdomme. Afdelingen har 12 sengepladser, ambulatoriefunktion samt ude-funktionen, hvor sidstnævnte funktion etableredes i 1999. Dorthe Goldschmidt er optaget af, hvorvidt ude-funktionen imødekommer brugernes behov – dvs. patienter, pårørende, praktiserende læger samt hjemmesygeplejersker. Evalueringen fokuserer specifikt på følgende:

- a) Patienter med tilknytning til ude-funktionen og deres fysiske symptomer samt psykosociale problemer.
- b) Patienters og pårørendes begrundelser for ønsket om tilknytning til ude-funktionen.
- c) Patienters, pårørendes, praktiserende lægers og hjemmesygeplejerskers forventninger til ude-funktionen.
- d) Patienters, pårørendes, praktiserende lægers og hjemmesygeplejerskers evaluering af ude-funktionen.

Design og resultater

Afhandlingen består af tre artikler (studie I, II, III) samt et supplerende studie (studie IV), som kun præsenteres i afhandlingens sammenskrivning. To af de præsenterede artikler (studie II og III) samt det supplerende studie (studie IV) er en direkte evaluering af ude-funktionen, hvorimod en artikel (studie I) er baseret på anden forskning, som udføres af den palliative medicinske afdeling.

Resultater fra **Studie I** præsenteres i artiklen *Self-Assessment in Cancer Patients Referred to Palliative Care* (Strömngren m.fl. 2001). Undersøgelsens formål var blandt andet at beskrive patienternes symptomer og forskelle i disse for henholdsvis indlagte, ambulatoriepatienter samt patienter med tilknytning til ude-funktionen. I perioden juni 1998 til juni 2000 blev alle patienter (278) med tilknytning til afdelingen inviterede til at deltage. I alt deltog 176: 116 indlagte patienter, 34 ambulatoriepatienter og 26 patienter med tilknytning til ude-funktionen (ude-funktionen først fra april 1999). Deltagerne modtog internationalt anvendte spørgeskemaer gennem tre måneder med fokus på fysiske symptomer, livskvalitet samt angst og depression. Læger deltog også og vurderede blandt andet deltageres kognitive funktioner. Her medtages resultater med særlig relevans for ude-funktionen. Både blandt ude-funktionens patienter, indlagte samt ambulatoriepatienter scorede følgende symptomer højest: træthed, manglende appetit samt smerter. Patienter med tilknytning til ude-funktionen samt indlagte patienter scorede signifikant værre i forhold til psykiske, kognitive samt rolle funktioner end ambulatoriepatienter. Ligesom ude-funktionens og indlagte patienter også havde højere score ift. depression sammenlignet med patienter med tilknytning til ambulatoriet.

Resultater fra **Studie II** præsenteres i artiklen *Expectations to and evaluation of a palliative home-care team as seen by patients and carers* (Goddschmidt m.fl.2006). Studiet baseredes på semistrukturerede interviews med *patienter og pårørende* før de modtog ydelser fra ude-funktionen og interview 2-4 uger senere. Formålet var at undersøge *begrundelser* for at søge hjælp fra ude-funktionen, *forventninger* til samt *evaluering* af funktionen. Undersøgelsen forløb fra juli 2000 til juni 2001. I første interviewrunde deltog ni patienter og seks pårørende. I anden runde deltog seks patienter og fem pårørende. Første interviewrunde havde fokus på patientens historie, problemer relateret sygdommen og hvorfor, man ønskede kontakt til ude-funktionen, samt forventninger. Anden interviewrunde baseredes på deltagerens første interview og fokuserede på evaluering (erfaringer) med ude-funktionen. Analysen blev baseret på 'Template Analysis' (Crabtree m.fl. 1999, King m.fl. 2004).

Begrundelser for at ønske kontakt med ude-funktionen var bl.a.: de fleste deltagere ønskede kontakt med sundhedsprofessionelle med specialiseret viden i palliativ pleje og behandling; andre ønskede mulighed for at blive indlagt på palliativ medicinsk afdeling; nogle ønskede at undgå/gentage tidligere ubehagelige erfaringer med sundhedssystemet; andre oplevede ikke på nuværende tidspunkt at have brug for besøg, men ønskede kontakt fordi ude-funktionen kunne blive tilgængelig for dem i fremtiden eller gav mulighed for indlæggelse på palliativ medicinsk afdeling. Tre patienter, som boede alene, nævnte alle at ude-funktionen var en mulighed for kontakt.

Forventningerne kategoriseres i tre hovedkategorier: 'specialiseret viden om palliativ pleje og behandling'; 'psykosociale forhold'; 'samt organisatoriske forhold'. I forhold til 'specialiseret viden' ønskede deltagerne at være i kontakt med professionelle med ekspertviden i kræftsygdomme; og flere gav udtryk for disse professionelle havde en 'rigtig' tilgang til, hvad der skulle gøres. De 'psykosociale forhold' omhandlede følgende: følelsen af tryghed; respekt for relationen mellem patient og pårørende; samt hjælp til pårørende. 'Organisatoriske forhold' fokuserede på tilknytning til ude-funktionen og aktiviteterne. Deltagerne håbede at få adgang til fleksibel tilknytning med mulighed for besøg efter behov. Nogle var bekymrede for, om besøgende kunne hæmme andre aktiviteter. Få ønskede at tilbud som at gå en tur eller blive fulgt til et dagcenter.

Evalueringen (anden interviewerunde) koncentrerades om samme hovedkategorier som forventningerne. For den 'specialiseret viden' viste undersøgelsen følgende: næsten alle nævnte, at symptomernes styrke faldt; nogle nævnte, at de påskønnede, at ude-funktionen havde opmærksomhed på alle symptomer og var villige til at ændre behandling. I forhold til 'psykosociale forhold' nævnte mange deltagere, at de følte sig mere trygge efter tilknytningen til ude-funktionen; nogle følte at ude-funktionen havde hjulpet pårørende, mens andre følte, at pårørende ikke havde modtaget den hjælp, de behøvede. For de 'organisatoriske forhold' fremgik det eksempelvis at; nogle følte, at muligheden for telefonkontakt til ude-funktionen var tilstrækkelig, en havde dog erfaret uvenlig opførelse i telefonen. Andre ønskede mulighed for at modtage besøg fra ude-funktionen om natten (der var kun mulighed for telefonkontakt med en sygeplejerske om natten); de fleste oplevede at ventetiden for kontakt til ude-funktionen kort.

Resultater fra **Studie III** fremstilles i artiklen *Cooperating with a palliative home-care team: expectations and evaluations of GPs and district nurses* (Godschmidt m.fl. 2005). Formålet med

undersøgelsen var at finde ud af, hvorvidt egen læge og hjemmesygeplejersker forventede og oplevede fordele for patienter med kontakt til ude-funktionen; hvorvidt de lærte aspekter fra palliative pleje og behandling fra kontakten med ude-funktionen; samt at vurdere deres tilfredshed med samarbejdet med ude-funktionen. I forbindelse med hjemme konferencen fik praktiserende læge og hjemmesygeplejerskerne et kort spørgeskema (T1). En måned senere (T2) modtog de et nyt med posten. 82 praktiserende læger (svar pct. 91%) og 163 hjemmesygeplejersker (svar pct. 91%) modtog første skema. 175 praktiserende (svar pct. 83%) og 133 hjemmesygeplejersker (svar pct.76%) modtog andet skema.

Resultaterne viste, at cirka halvdelen af deltagerne havde lært aspekter af palliation fra ude-funktionen og 89% var tilfredse med niveauet for samarbejdet efter en måned. Ved T1 forventede de fleste praktiserende læger, at patienter og pårørende ville opleve en forbedret følelse af tryghed; forbedret smertebehandling og livskvalitet for patienten. Ift. 'organisatoriske forhold' forventede praktiserende læger forbedret samarbejde samt input fra specialister i det palliative felt. Hjemmesygeplejerskens udtalelser fremstod med tilsvarende indhold, men de havde også forventninger ift. generel symptombehandling og sygepleje. Ved T2 nævnedes begge deltagergrupper forbedring i trygheden for patienter og pårørende; forbedret smertekontrol og mulighed for at konferere med ude-funktionen. Følgende ulemper blev påpeget: patienter burde være henvist til ude-funktionen tidligere; for mange involverede læger; forkert/ingen ændring i den medicinske behandling; for lang ventetid ift. hjemmekonferencen. Deltagernes egen læring omhandlede forbedret symptomkontrol; kommunikation og patientorienteret pleje/behandling samt læring ift. sundhedssystemet. Utilfredsheder omhandlede især organisatoriske forhold. Ved T1 oplevede praktiserende læger, at ude-funktionens team var dårligt forberedt; hjemmesygeplejerskerne påpegede, der var forkert fokus ved hjemmekonferencen. Ved T2 var praktiserende lægers hovedproblem, at de ikke var taget med i beslutningen om, hvornår hjemmekonferencen blev planlagt og ikke blev tilstrækkelig informeret. Kun otte hjemmesygeplejersker udtrykte utilfredshed ved T2.

(Sub)-studie IV præsenteres kun i afhandlingen og er baseret på interview med to praktiserende læger og seks hjemmesygeplejersker (alle deltagere var kvinder). Formålet var at undersøge: hvorvidt deltagerne fandt specialiseret palliativ pleje og behandling i hjemmet nødvendig, og i givet fald hvorfor; hvordan deltagerne oplevede egen rolle i forhold til patienter og pårørende og deres samarbejde med ude-funktionen; samt forslag til ændringer af ude-funktionen. Interviewene viste, at alle deltagere fandt specialiseret palliativ pleje og behandling nødvendig. Begrundelserne var, at disse kunne erstatte patientens praktiserende læge; mulighed for specialiseret viden og organisatoriske faktorer. Deltagerne fandt, at deres rolle var at yde traditionel medicinsk behandling og sygepleje samt at være tilgængelig for både patient og pårørende; man oplevede ingen konflikter mellem egen rolle og ude-funktionen. Forslagene til forbedringer var fx ønske om psykologer samt socialrådgivere i ude-funktionen; at for mange deltog i hjemmekonferencerne; ønske om uddannelse i palliation.

Vurdering

Afhandlingen er et væsentligt og vigtigt bidrag til forskningen inden for det palliative felt med fokus på gruppen af uhelbredeligt syge døende med kræftsygdomme, og er både relevant for sygeplejersker såvel inden for primær- og sekundær sektoren. I Danmark er der ikke fortaget megen empirisk forskning, der viderebringer brugernes perspektiv, og her bidrager afhandlingen med viden om, døende med kræft og pårørendes forventninger og behov if. palliative ydelser i eget hjem. Afhandlingen viser, at døende og pårørende tydeligt har gavn af specialiseret palliativ indsats og er på trods af en forholdsvis lille populationsgruppe (studie II) med til at dokumentere dette behov - viden der er relevant både for praksis samt politiske beslutningstagere. Ligeledes er det væsentligt, at Dorthe Goldschmidt også afdækker styrker og svagheder i samarbejdet mellem praktiserende læger og hjemmesygeplejersker og Bispebjerg hospitals ude-funktion. Den sundhedsfaglige debat har gennem mange år italesat ønsker om og behov for øget tværfagligt- og tværsektorielt samarbejde, og afhandlingen medvirker til konkret og praksisnært at afdække, hvor og hvordan det fungerer godt samt indikerer mulige forbedringer. Da afhandlingens primære formål er at foretage en evaluering af ude-funktionen på palliativ medicinsk afdeling (BBH), er det en overvejelse værd, hvorvidt det havde styrket afhandlingen yderligere, hvis Dorthe Goldschmidt tydeligere havde beskrevet afhandlingens evalueringsteoretiske afsæt. Ligeledes kan studie I forekomme en smule løsrevet fra afhandlingens evalueringsperspektiv. Alligevel bidrager studiet med viden om, hvor vigtigt det er for patienter og pårørende, at den specialiserede indsats (og basisindsatsen) udvikler samt forbedrer ydelserne på det psykosociale område.

Det er min vurdering at afhandlingen er interessant og relevant for sygeplejersker. For det første inddrager den et af sygeplejens vigtige virksomhedsområder – hjemmeplejen. For det andet bidrager afhandlingen med viden om et område, der indtil videre er rimelig uudforsket – døende som opholder sig hjemme. Og for det tredje sættes fokus på styrker og svagheder i tværfaglige og tværsektorielle samarbejdsrelationer.

Litteratur

Crabtree BF, Miller WL. (1999) *Using Codes and Code Manuals. A Template Organizing Style of Interpretation*. I: Crabtree BF, Miller WL (red.). *Doing Qualitative Research*, 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.:163-177.

Goldschmidt Dorthe, Schmidt Lone, Krasnik Allan, Groenvold Mogens (2006) *Expectations to and evaluation of a palliative home-care team as seen by patients and carers*. Submitted.

Goldschmidt Dorthe, Groenvold Mogens, Johnsen Thit Anna, Strömngren S Annette, Krasnik Allan, Schmidt Lone (2005) *Cooperating with a palliative home-care team: expectations and evaluations of GPs and district nurses*. I: *Palliative Medicine*; 19: 241-250.

King N (2004) *Using templates in the thematic analysis of text*. I: Cassell C, Symon G (red.), *Essential guide to qualitative methods in organizational research*, 1 st. ed. London: Sage Publications: 256-70.

Strömngren Annette S, Goldschmidt Dorte, Groenvold Mogens, Petersen MortenAa., Jensen Pernille T., Pedersen Lisen, Hoermann Linda, Helleberg Carsten, Sjogren Per (2002) *Self-Assessment in*

Cancer Patients Referred to Palliative Care. A Study of Feasibility and Symptom Epidemiology. I: American Cancer Society, DOI 10.1002/cncr.10222.

AKTIVITETER

FASID – konference

**VIDENSKAB, POLITIK OG KLINIK
What it is and what it is not....**

Onsdag den 14. marts 2007 kl. 10 – 16 i Odense

Forskningen udsættes i disse år for et stadigt stigende krav om at kunne finde direkte anvendelse eller danne grundlag for økonomisk gevinst. På konferencen vil der blive sat fokus på dette vilkår og forholdet mellem videnskab, politik og klinik – med udblik til såvel samtids- som samfundsmæssige trends.

Dagen vil byde på oplæg, paneldiskussioner og performance. Endeligt program udsendes via mail til FASIDs medlemmer i løbet af oktober/november.

Konferencen afholdes på Syddansk Universitetscenter, Campusvej 55, 5230 Odense M
Lokale U100

Pris: medlemmer 300 kr./ ikke medlemmer 800. kr. incl. frokost og kaffe
Tilmelding senest den 15. februar 2007 til Lisbeth Hybholt,

Efter konferencen afholder FASID generalforsamling

Vær med til at etablere nye workshops!

Vi udvider aktiviteterne i FASID og inviterer hermed medlemmerne til at etablere workshops inden for relevante interesseområder. Vi har gode erfaringer med workshops om 'sygepleje og køn' og 'historisk forskning' (omtalt i tidsskrift 3/2006). Ideen er at stimulere interesserede til akademisk tænkning og debat samt at igangsætte aktiviteter, hvor medlemmerne er de bærende kræfter.

Workshops kan have mange forskellige temaer og former, hvorfor vi lægger det ud til initiativtagerne at afgøre indhold og struktur.

FASID bidrager med max. 5000 kr. pr. workshop. Ideer og ansøgninger til økonomisk støtte til disse nye workshops vil blive behandlet løbende af bestyrelsen. For at komme i betragtning skal workshoppen:

- Have et tema som falder inden for FASIDs formål (kan findes på www.fasid.info)
- Være åben for alle FASIDs medlemmer
- Forløbe over minimum 4 gange
- Annonceres i FASIDs tidsskrift (med oplysninger om minimum: tema, program, tid, sted og navn på kontaktperson)
- Have mindst 8 medlemmer tilmeldt
- Have en kontaktperson som har ansvar for kontakt til workshoppens medlemmer, eventuelle oplægsholdere, økonomi, den praktiske tilrettelæggelse og orientering om workshoppen i FASIDs tidsskrift
- Forelægge budget og regnskab såfremt FASID søges om økonomisk støtte (max. 5000 kr.)
Der ydes ikke tilskud til transport, lokaler og forplejning.

FASIDs bestyrelse er gerne behjælpelige med at få workshops i gang. Interesserede er meget velkomne til at tage kontakt til Kirsten Beedholm (Kirsten.Beedholm@sygeplejeskolen.com)

Med Foucault til Lesbos – eller omvendt

af Stinne Glasdam lektor og udviklingskoordinator, ph.d. og Mari Holen, adjunkt, cand.cur.

Tyve skandinaviske kvinder og mænd drog i en uge i september til Lesbos med Foucault i hovederne og taskerne. Lesbos sættes ofte i forbindelse med den kvindelige lyriker Sapfo, der blev født på den vestlige del af øen ca. 630 f.Kr. Hun var, som Foucault også må siges at have været, på tværs af datidens dagsorden. Sapfo slog til lyd for rebelske, kvindefrigørende tanker, hvor især hendes saftige og erotiske digtning og hendes utilslørede kærlighedserklæringer til andre kvinder blev opfattet provokerende og uacceptable. Så meget ude af trit med gængs samfundsorden, at hun blev landsforvist og ført i eksil på Sicilien omkring år 600 f.Kr. Mange af hendes arbejder blev brændt, men myten om hendes mod og hendes vilje til at tænke frit lever videre. Intet sted kunne være mere velvalgt at læse og diskutere Foucaults tekster i.

Kurset var det 4. i række af Foucault-seminarer, som er arrangeret af Universitetet i Bergen, Seksjon for sykepleievitenskap, Høgskolen i Buskerud, Institutt for helsefag og Høgskolen i Agder, Institutt for helse- og idrettsfag med Kari Martinsen og Bengt Karlsson som frontfigurer. Det afvikles en gang om året med en udvalgt skare af ph.d.-studerende in spe, ph.d.-studerende og post doc'er (in spe). I år var rammerne et kloster oppe i bjergene, langt væk fra alt civiliseret liv, langt væk fra internetadgang. I tæt symbiose med katte, æsler, geder, slanger, gekkoer, flagermus, kakerlakker, skorpioner etc.

Seks hele dage var afsat til kurset, som bestod af dels projektfrelæggelser, dels tekstlæsning tilsat en mængde diskussioner. Der blev præsenteret forskningsprojekter, som var på et skitseplan, og der blev præsenteret ph.d.-afhandlinger, som var blevet forsvaret inden for det sidste år. Fra Danmark fremlagde Birthe Hedegaard Larsen, Kirsten Frederiksen og Nelli Øvre Sørensen deres ph.d.-afhandlinger. Der var rig mulighed for diskussion efter hver præsentation. Der blev endvidere præsenteret tekster, som kritiserede Foucault, og tekster af Foucault. Specielt var der fokus på Michel Foucault og Pierre Bourdieus måder at arbejde på, ligheder og forskelle. Og der blev arbejder mere intensivt i grupper med udvalget tekster af Foucault, hvor nogle grupper valgte en eksegese læsning af teksterne, men andre tog fat i forskellige begreber og dissekerede dem.

Solen bagede fra en skyfri himmel, og vejrguderne ville os det ikke under 32 grader, så der blev arbejdet intenst formiddage og sene eftermiddage/aftener. Siesta måtte vi, som alle andre grækere holde mellem kl. 13 og 17. Her blev de lejede cykler flittigt brugt til enten strandture eller byture, der blev vandret i bjergene omkring klosteret, der blev sovet og læst. En eftermiddag brugte vi på en bustur til den nordlige side af øen, som blev afsluttet med fælles middag. Men ellers foregik det meste af livet på klosteret, under ganske simple levevilkår men med god mad og et stor socialt sammenholdt i hele den skandinaviske gruppe. Vi glæder os allerede til næste års Foucault-seminar.

Kunnskapsformer i sykepleien: Erfaringsbasert kunnskap og vitenskapelig viten om sykepleie

Fredag 1. desember 2006
kl. 10-16
Herlev Sygehus, København

Adr: Herlev Ringvej 75, 2730 Herlev
Transport: S-tog til Herlev station og bus nr 161 derfra til
hospitalet

Dialog

Professor Kari Martinsen,
Universitetet i Bergen, Norge

Docent Karin Anna Petersen,
Universitetet i Uppsala, Sverige.

**Dialogen ledes av 1.amanuensis Bengt Karlsson,
Høgskolen i Buskerud, Norge**

Tilmelding senest den 15 november, tilmeldingen er først gældende når betalingen er foretaget

Tilmelding til: Merete Rosendal på mail: merete.rosendal@hh.hosp.dk
Telefonkontakt Annemette Olesen 0045-36322966

Pris incl. let frokost 650 kr. Dokumentation for betaling skal medbringes som gyldigt adgangstegn,
dvs. enten kvittering eller bekræftelse på udgiftsdækning fra arbejdsgiver.

Diakonissehjemmet
Høgskole

Evidens-diskusjonen ***Positivism-diskusjon i nye former?***

TEMA OG UNDERVISERE:

Evidens, viten og praksis i filosofisk perspektiv
ved Uffe Juul Jensen, Afdeling for Filosofi, Aarhus Universitetet, Danmark.

Evidens som ide och begrepp - att se eller inte se
ved Katie Eriksson, Institutionen för vård-vetenskap, Åbo Akademi, Vasa,
Finland.

Evidens og pædagogik - et umage par?
ved Niels Buur Hansen, Videncenter for professionsuddannelse og
professionsudvikling ved CVU Sønderjylland, Danmark.

**Medisinsk evidens og evidens i helsefag - kunnskapsformer i
konflikt?**

ved Kari Martinsen, Diakonissehjemmet høgskole og Institutt for
samfunnsmedisinske fag, Universitetet i Bergen.

PANELDISKUSJON

- Tid:** Tirsdag 28. november 2006 klokken 10.00 – 17.00. Registrering og kaffe fra klokken 09.30.
- Sted:** Christiesgt. 12, Bergen sentrum
- Målgruppe:** Undervisere, studenter og yrkesutøvere i helsefag og pedagogikk
- Pris:** Kr. 1.000,- som inkluderer lunsj, kaffe, frukt.
Faktura blir tilsendt.
- Påmelding:** dsh@bergendsh.no innen 15. oktober d.å.
- Kontaktperson:** Herdis Alvsvåg, herdis.alvsvaag@iuh.uib.no tlf. 55 58 48 51
- Arrangører:** Diakonissehjemmet høgskole og Institutt for utdanning og helse, Universitetet i Bergen.

MEDLEM AF FASID – TILMELDING OG ADRESSEÆNDRING

Hvis du ønsker at blive medlem af Akademiske Sygeplejersker i Danmark, skal du være sygeplejerske og have en uddannelse på kandidat-, master- eller ph.d. niveau. Du kan også blive medlem, hvis du er tilmeldt an af de førnævnte uddannelser, Det koster 250 kr. om året at være medlem. Inkluderet i dette medlemskab er abonnement på forummets elektroniske tidsskrift.

Send en mail til Lisbeth.hybholt@rh.dk med oplysning om:

- fuldt navn
- adresse
- e-mail
- akademisk uddannelse

FASIDS BESTYRELSE

Bestyrelsen valgt ved generalforsamlingen 17. marts 2006. Konstitueret 25. april 2006.

Stinne Glasdam (formand)

Ewaldsgade 4, mezz.

2200 København N

Tlf.: 3583 2114

Mobil: 3029 6617

E-mail: sgl@sygpludd.hosp.dk

Lisbeth Hybholt (kasserer)

Moldaugade 11,2tv

2300 København S

Tlf.: 3538 3915

E-mail: Lisbeth.Hybholt@rh.dk

Kirsten Beedholm (næstformand)

Frejasvej 5,

8370 Hadsten

Tlf.: 8698 3760

Tlf.: 8927 3800

E-mail:

kirsten.beedholm@sygeplejeskolen.com

Vibeke Lorentzen (sekretær)

J.H. Wesselsvej 33

8800 Viborg

Tlf.: 8927 3825

Tlf.: 8961 5988

E-mail:

vibeke.lorentzen@sygeplejeskolen.com

Mari Holen (redaktør)

Grundtvigsvej 3b 2. sal

1864 Frederiksberg C

Tlf.: 3325 2231

E-mail: mah@sygpludd.hosp.dk